

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

37E JAARGANG

WOENSDAG 6 AUGUSTUS 1952

No 1837

COMMISSIE VAN REDACTIE

Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;

F. de Vries; C. van den Berg (secretaris)

Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

Assistent-redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË

J. E. Mertens; J. van Tichelen;

R. Vandeputte; F. Versichelen.

INHOUD

	Blz.
De invloed van oorlog en oorlogsomstandigheden op de conjunctuur <i>door Mr J. in 't Veld</i>	596
Het jaarverslag van De Javasche Bank over het boekjaar 1951-1952 <i>door Prof. Dr P. L. van der Velden</i>	599
De besteding van de tegenwaardegelden <i>door Drs M. van der Mel</i>	602
Nationale notities:	
Ontspanning op de kolenmarkt	606
Geld- en kapitaalmarkt <i>door Drs J. C. Brezet</i>	606
Statistieken:	
Wisselkoersen	607
Recente economische publicaties	607

Dezer dagen

geen lust. Niet subjectief natuurlijk, hoewel terugkeer van, zowel als verlangen naar verlof de blijheid om het contact met het sociaal-economisch leven pleegt te verminderen.

De Eerste Kamer kon geen voldoende meerderheid vinden om het getal volksvertegenwoordigers tot 200 te brengen, waarbij het eigen aandeel tot vijftig beperkt zou blijven. Voor die aspirant-kamerleden, die juist waren betrokken in de vooropleiding voor de arcana van de kabinetsformatie, wellicht niet eens zo'n grote teleurstelling.

Er is nog geen nieuw kabinet, er is momenteel wel weer een formateur. Gezien de economische toestand lijkt dit tijdperk van vertraging minder duur voor het land dan in de eerste maanden van 1951. Toch moet er een kabinet komen: zo goed als de plicht om te stemmen, hebben we het recht geregeerd te worden.

De leidende politicus van Groot-Brittannië heeft zelf in geschrifte vastgelegd, dat hij geen verstand van economische zaken had. Vandaar dat hij er zich toe heeft bepaald een cumulus vol onweersgerommel over het Engelse parlement te blazen, waarbij de Kanselier van de Schatkist, als vakman, de bliksem moest werpen. Het bleek zelfs ternauwernood een toneelbliksem; enig geknetter in de oude stijl, waaronder importrestricties. Zelfs van de zijde zijner aanhangers is aan de Premier gezegd, dat men weinig lust had nogmaals zo te schrikken.

Frankrijk heeft ook al gezegd geen zin meer te hebben, als het zó moet. De Amerikaanse bereidheid om aan de bewapening mee te dragen is tegengevallen. \$ 185 miljoen, inplaats van de verhoopte \$ 625 miljoen; de Bey van Tunis doet dingen, waarbij de Fransen voor hun tegenzetten ook geen diep vertrouwen op Amerikaanse medewerking hebben. De Conventie van Bonn is intussen door het Britse Parlement aanvaard, de ratificatie in de Verenigde Staten heeft plaats gevonden.

Weinig lust, zou men zich kunnen voorstellen, moet Generaal Eisenhower hebben, in de periode, die hem te wachten staat. Als tegenstander kreeg hij een candidaat met een debater's intellect, dat hem in staat stelt uit elke hoek te scoren. In Groot-Brittannië, waar brilliance spreekwoordelijk als een griezelige eigenschap geldt, kon dit de Generaal wellicht te stade komen: „the fierce competitive spirit” in de Verenigde Staten telt, ook bij een geliefd verliezer, uitsluitend de treffers.

De liederen van Mirza-Schaffy, die met hun problematiek van wijnranken en gazellenogen eens de tegenstelling deden uitkomen van het Perzisch denken tot de Westerse calculatie, zijn bepaald verouderd. Voor het Westen is thans, als men de rekening opmaakt, in Perzië van een zeer nadelig saldo te spreken.

En de algemene economie? Een terugslag in de Verenigde Staten is, volgens deskundigen, het eerste jaar niet te verwachten; Nederland blijft een groot crediteur in de Europese Betalingsunie. Als men niet te ver voortziet gaat het aardig.

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering-Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

Aanpassing van ondernemingspensioen-
en spaarfondsen aan de
NIEUWE WETTELIJKE BEPALINGEN

Kantoor: Bellevuestraat 2, Dordrecht, Telefoon 01850-5345

1806 1865

KAS-ASSOCIATIEN.V.

SPIJSTRAAT 172, AMSTERDAM-C

BETALEN • BEWAREN • BEHEREN

Giro's naar alle banken en
giro-instellingen

N.V. BELEGGING MAATSCHAPPIJ VOOR SOCIALE FONDSSEN

De afgifteprijs per aandeel van f 1000,— nomi-
naal werd per 31 Juli j.l. vastgesteld op f 1113,28,
tegen welke koers voor statutair toegelaten
fondsen toetreding openstaat tot en met
9 Augustus a.s.

De Directie:

N.V. Hollandsche Belegging en Beheer Maat-
schappij, Keizersgracht 706, Amsterdam, Tel.
35173, 35634.

vacatures

De Geldersch-Overijsselsche Bond van Coöperatieve
Zuivelfabrieken te Zutphen vraagt

een ambtenaar voor de contrôle van de administratie der aangesloten fabrieken

In aanmerking komen zij, die in het bezit zijn van
een diploma Middelbare Zuivelschool, S.P.D., acte
M.O. Boekhouden of M.O. Handelswetenschappen.

Zij die kennis hebben van de toepassing van moderne
bedrijfseconomische principes in de boekhouding ge-
nieten de voorkeur.

Sollicitaties te richten tot het Secretariaat van de
Zuivelbond, Nieuwstad 69, Zutphen.

R. MEES & ZONEN

A° 1720

BANKIERS & ASSURANTIE-MAKELAARS

ROTTERDAM

AMSTERDAM - 's-GRAVENHAGE
DELFT - SCHIEDAM - VLAARDINGEN

Wij betalen

Nwe HAVENWEG 13
TELEFOON 20581

steeds de hoogste prijzen !

beschikbare krachten

JURIST

met 10-jarige ervaring in drukke advocatenpraktijk,
ZOEKT PASSENDE WERKCRING

in het bedrijfsleven. Prima referenties. Br. onder no. E.S.B.
32-1, bur. v. d. bl., Postbus 42, Schiedam.

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Mr J. IN 'T VELD, De invloed van oorlog en oorlogsomstandigheden op de conjunctuur.

Na een oorlog moet het productie-apparaat worden ingesteld op het voldoen aan de normale vraag en de inhaalvraag. Onherroepelijk komt het moment, waarop de wederopbouw voltooid en de inhaalvraag bevredigd is. De vraag ligt voor de hand of op dat moment niet blijken zal, dat het productie-apparaat voor de normale vraag alleen te groot is. Op het terrein van de bouwnijverheid doet zich dit probleem — naar wordt aangetoond aan de hand van gegevens omtrent de bouwactiviteit na de eerste wereldoorlog — wel heel duidelijk voor. Een minister van wederopbouw en volkshuisvesting, die met deze ervaringen geen rekening zou houden, zou ernstig in zijn taak te kort schieten en de gevolgen van een laat-maarswaaien-politiek zouden thans ongetwijfeld nog catastrophaler zijn dan in de jaren dertig. Het zou dan ook onverantwoordelijk zijn aan de aandrang, om het huidige woningtekort in het snelst mogelijke tempo in te halen, gevolg te geven zonder zich ernstig rekenschap te geven van de gevolgen, welke dit kan hebben voor de werkgelegenheid op langere termijn. Aan de hand van programma's voor de bouw van woningen, scholen en rijksgebouwen wordt betoogd, dat het mogelijk lijkt snel inhalen van het woningtekort en op peil houden van de werkgelegenheid met elkaar te verzoenen, mits men maar ver genoeg vooruit ziet. Ten slotte wordt de vraag gesteld of andere bedrijfstakken niet op dezelfde wijze kunnen worden gezien en of de Westerse wereld wel voldoende is voorbereid op het economische probleem, dat voor haar oprijst, indien het militaire programma tot een meer bescheiden niveau kan worden neergedrukt.

Prof. Dr P. L. VAN DER VELDEN, Het jaarverslag van De Javasche Bank over het boekjaar 1951-1952.

Uit de vele in het jaarverslag van De Javasche Bank behandelde onderwerpen heeft schrijver een keuze gedaan. Achtereenvolgens worden besproken: de beginselen voor een nieuw Statuut van De Javasche Bank, de grondslagen van de welvaarts-politiek, de economische problematiek van de Aziatische landen, de productie van enkele landbouwgewassen en de ontwikkeling van de industriële productie. Het jaarverslag heeft vrij veel kritiek ontmoet. De polemiek betreft in hoofdzaak twee kwesties, nl. 1. hoe dient de verhouding tussen de centrale bank en de Regering te worden geregeld? en 2. op welke bedrijfstakken dient de welvaarts-politiek te worden gericht? Het is opvallend, dat de President van de bank in beide kwesties in feite dezelfde kritiek heeft ontmoet; men verwijt hem nl., dat hij in het verslag als pleitbezorger van de buitenlandse belangen optreedt. Wat de eerste kwestie betreft zou, gezien het feit, dat in de staf van De Javasche Bank nog zoveel buitenlanders werkzaam zijn, de door de President voorgestelde autonomie het monetaire beleid onder invloed van buitenlanders brengen. Uit zijn betoog t.a.v. de welvaarts-politiek, trekt men de conclusie, dat naar de mening van de President de belangen van de Regering en het Indonesische volk parallel lopen met de belangen van buitenlands kapitaal. Aan het slot van dit artikel wordt deze polemiek aan een beschouwing onderworpen.

Drs M. VAN DER MEL, De besteding van de tegenwaardegeld.

In dit artikel wordt inventaris opgemaakt van de bestedingen, die aan de tegenwaardegeldten werden gegeven en wordt stilgestaan bij enige aspecten, die de toekomstige besteding biedt. Alvorens hiertoe over te gaan worden de

gevolgen van het binnenvloeden dezer gelden voor de binnenlandse monetaire toestand besproken. De bestedingen worden onderscheiden in economische en militaire projecten enerzijds en monetair neutrale en monetair niet-neutrale projecten anderzijds. De tegenwaardegeldten zijn tot dusverre overwegend op monetair neutrale wijze besteed. Men zal er rekening mee dienen te houden, dat dit in de toekomst in mindere mate het geval zal zijn; een groot deel der tegenwaardegeldten, die zullen accumuleren in samenhang met de bijstand in het kader van het Wederzijdse Beveiligings Programma, zal op monetair niet-neutrale wijze worden besteed. In het geval van „under-employment” van de productieve krachten zal een niet-neutrale besteding een gunstige invloed hebben op de werkgelegenheid en een ongunstige op de betalingsbalans. De vraag, hoe deze invloeden zich verhouden is zonder meer niet voor beantwoording vatbaar. Bij volledige bezetting zal de niet-neutrale besteding vrijwel ten volle een nadelig effect op de betalingsbalans sorteren. De besteding van tegenwaardegeldten op niet-neutrale wijze zal — mits het regeringsbeleid er op blijft gericht een ongunstige betalingsbalansontwikkeling uit anderen hoofde te verhinderen — tot op zekere hoogte een gunstige invloed uitoefenen. Zij zal in het algemeen de binnenlandse bedrijvigheid vergroten, terwijl het nadelig effect op de betalingsbalans zal worden overgecompenseerd door de Amerikaanse hulp.

— SOMMAIRE —

Mr J. IN 'T VELD, L'influence de la guerre sur la conjuncture.

Après une guerre, l'appareil de production doit être adapté de manière à satisfaire la demande normale et à combler le retard. On se demande dès lors si la production ne dépassera pas la demande normale une fois que la reconstruction sera achevée et que le retard sera rattrapé. Ce problème est particulièrement aigu dans l'industrie du bâtiment et il serait totalement irresponsable de remédier de toute urgence à la pénurie de logement sans se rendre compte des conséquences que cela pourrait avoir sur les possibilités de travail à long terme. Se basant sur le programme de construction, l'auteur estime qu'il est possible de concilier le maintien des possibilités de travail avec les nécessités de la reconstruction.

Prof. Dr P. L. VAN DER VELDEN, Le rapport de la Banque de Java sur l'exercice 1951-1952.

L'auteur examine divers points de ce rapport annuel, notamment les principes d'un nouveau Statuut pour la Banque de Java, les bases de la politique de prospérité, les problèmes économiques des pays asiatiques, la culture de quelques essences agricoles, et la production industrielle en Indonésie. L'auteur étudie également les critiques, que ce rapport annuel a suscitées en Indonésie.

Drs M. VAN DER MEL, L'affectation des „counterpart funds” aux Pays-Bas.

Les „counterpart funds” sont jusqu'à présent affectés en général à des dépenses neutres au point de vue monétaire. Il n'en sera toutefois plus de même à l'avenir. L'auteur examine l'influence qui sera dès lors exercée sur la balance des paiements et sur les possibilités de travail.

De invloed van oorlog en oorlogsomstandigheden op de conjunctuur

Niet zonder aarzeling waag ik binnen te dringen in de kring van hen, die zich rekenen tot de beoefenaren der economische wetenschap. Want ik heb wel zo'n beetje geliefhebberd op het terrein van de economie en mij met name verdiept in velerlei beschouwingen, gewijd aan de grilligheden der conjunctuur, maar ik voel mij nog altijd een kind in deze wetenschap. En als kinderen met moeilijkheden zitten, tot wie kunnen zij zich dan beter wenden dan tot hun zoveel wijzere papa's?

Welnu, ik zit met moeilijkheden. En daarom leg ik mijn — waarschijnlijk nog wat onrijpe — gedachten maar voor aan de hooggeleerde economen, die er toch betere kijk op moeten hebben dan ik.

Iets herinner ik mij nog van de lessen, die ik lang geleden ontvangen heb van mijn oude vriend Sam de Wolff. Hij ging er van uit, dat de zonnevlekkencyclus het eerst de conjunctuurbeweging in gang gezet heeft. Zij veroorzaakte een op- en neergang in de oogstopbrengsten en daaruit ontwikkelde zich naast een landbouwcyclus ook een industriële cyclus. Deze laatste ging toen echter haar eigen weg volgen, waarbij volgens De Wolff de levensduur van de kapitaalgoederen een overheersende rol speelde. Ik vond dit alles wel aannemelijk, maar kreeg steeds meer het gevoel, dat de zaak aldus te veel in een schema werd geperst. Er treden telkens storende invloeden op, waaronder niet het minst oorlog, oorlogsdreiging en oorlogsvoorbereiding. De Wolff zag deze verschijnselen voornamelijk als *gevolg* van de conjunctuurbeweging, maar overtuigen deed dit mij niet. Al was dit in de aanvang misschien het geval, het zou de eerste keer niet zijn, dat een gevolg op zijn beurt *oorzaak* wordt. En ik begin nu te neigen tot de opvatting, dat oorlog, oorlogsdreiging en oorlogstoebereiding in de phase, waarin wij thans verkeren, onder de belangrijkste factoren moeten worden gerekend, die het verloop van de conjunctuur beïnvloeden.

Het lijkt mij eigenlijk zo vanzelfsprekend. Oorlogen op een schaal, als wij thans mee maken, veroorzaken een geweldige ontwrichting. Er wordt veel verwoest en er ontstaat op bijna elk gebied een grote achterstand. Wat ligt in zulke omstandigheden meer voor de hand dan dat na het einde van de oorlog alle krachten worden ingespannen om wat verwoest is, zo snel mogelijk weer op te bouwen en de ontstane achterstand zo snel mogelijk weer in te halen? Het productie-apparaat moet dus worden ingesteld zowel op het voldoen aan de normale vraag als aan de inhaalvraag. Maar het moment komt onherroepelijk, waarop de wederopbouw is voltooid en de inhaalvraag is bevredigd. De vraag ligt dan, lijkt mij, voor de hand, of op dat moment niet blijken zal, dat het productie-apparaat te groot is alleen voor de normale vraag. En of de oplossing dan niet gezocht moet worden hetzij in een opvoering van de normale vraag, hetzij in een verkorting van de arbeidstijd, hetzij in beide. Dat dat automatisch wel in orde zal komen, ik kan er niet aan geloven. Ik geloof er zelfs niet aan, dat, als de afzet eenmaal stopt, men met openbare werken en verlaging van belastingen de koopkracht dusdanig kan stimuleren, dat daáruit een vergrote vraag ontstaat. Het zal al moeite genoeg kosten in dergelijke omstandigheden een te grote inzinking van de vraag te voorkomen. Want, eenmaal op dit punt gekomen, gaat de psychologische factor een woordje mee spreken. Het publiek ruikt de mogelijkheid, dat de prijzen gaan zakken, ieder schort zijn aankopen zoveel mogelijk op, het vertrouwen in de toekomst verdwijnt, een gevoel van malaise maakt zich van de mensen meester. Belastingverlaging heeft dan nog maar weinig

effect en zal waarschijnlijk alleen het „oppotten” in de hand werken. En met openbare werken kan men hoogstens de koopkracht wat op peil houden. Maar laat men zich daarvan vooral geen overdreven voorstelling maken.

Misschien zullen zij, die meer verstand van economie hebben dan ik, over deze ontboezeming het hoofd schudden. Maar zo gemakkelijk laat ik hen toch niet los. Want er is één terrein van het economisch leven, waarop ik mij wat meer thuis voel, dat is het terrein van de bouwnijverheid. Dit kan ik door studie en ervaring behoorlijk overzien. Daarom durf ik mij hier met meer zelfbewustheid te uiten.

Op het terrein van de bouwnijverheid doet het probleem, zoals ik het hiervóór stelde, zich wel heel duidelijk voor.

Na de eerste wereldoorlog zaten wij met een tekort van ongeveer 100.000 woningen, ontstaan, doordat de bouw tijdens de oorlog gestagneerd had. Nederland was toen in vrij goede doen en alleen de hoge bouwkosten remden de aanbouw van nieuwe woningen. Maar de productie van bouwmaterialen werd opgevoerd, er kwamen meer bouwvakarbeiders, men ging nieuwe bouwsystemen toepassen. Weldra kon men zich permitteren de bouw vrij te laten — deviezenmoeilijkheden kende men toen niet. Toch werd het 1930, vóór het tekort ingehaald was, in theorie althans. De particuliere bouw had zich vooral toegelegd op de bouw van middenstandswoningen, waarvan men in 1930 al een zeker overschot had. Aan goede en goedkope arbeiderswoningen bestond nog een tekort. Het merkwaardige verschijnsel doet zich dan voor, dat het hoge cijfer van 1930 (ruim 50.000 gereedgekomen woningen) zich ook in 1931 nog handhaaft. Na een kleine inzinking in 1932 en 1933 bereikt het daarop in 1934 een nieuw hoogterecord (ruim 52.000), terwijl ook het jaar 1935 met een productie van ruim 45.000 woningen er nog zijn mag. De verklaring zal wel gezocht moeten worden in de ruime kapitaalmarkt van die jaren, terwijl een belegging in woningen nog altijd een zekere aantrekkelijkheid bleek te bezitten. Het jaar 1935 brengt dan evenwel een dusdanige verzadiging van de markt, dat de schrik er in komt. De jaren 1936 en 1937 met een productie van ongeveer 30.000 woningen per jaar zakken zelfs beneden de normale behoefte, die op 37.000 à 38.000 per jaar was te stellen, nl. ongeveer 31.000 voor het normale bevolkingsaccres, vermeerderd met 6.000 à 7.000 voor vervanging van slechte woningen. In 1938 en 1939 weet men dit niveau dan ongeveer te bereiken. Duidelijk blijkt hieruit, dat, toen het tekort eenmaal was ingehaald, het productie-apparaat te groot was voor de normale behoefte. Om dit met een andere cijferopstelling nog eens te bevestigen: in de jaren 1920-1935 heeft men kans gezien een tekort van ongeveer 100.000 woningen om te zetten in een overschot van 60.000. In die jaren zijn dus 160.000 woningen meer gebouwd dan overeenkwam met de normale behoefte, dat is ongeveer 10.000 per jaar. Na 1935 moest er dus wel een ernstige inzinking komen.

Deze inzinking was te ernstiger, omdat ook de andere sectoren van de bouwnijverheid een niet minder ernstige terugval te zien gaven.

Voor andere gebouwen dan woningen (fabrieken, kantoren enz.) loopt de productie na 1931 sterk terug. Alles omgerekend in prijzen van 1949, geven de jaren 1930 en 1931 een productie in deze sector van ongeveer 500 miljoen per jaar. In 1932 en 1933 zakt dit cijfer tot rond 400 miljoen, in de daaropvolgende jaren tot 300 miljoen en in 1936 zelfs tot ongeveer 260 miljoen. Daarna treedt een geleidelijke verbetering in.

De weg- en waterbouwkundige werken vertonen een soortgelijk beeld. De jaren 1930 en 1931 komen ver boven de 400 miljoen, 1932 zakt er onder, 1933 en 1934 bewegen zich rond 330 miljoen, 1935 en 1936 tonen een laagte-record van ongeveer 300 miljoen per jaar. Daarna treedt ook hier een geleidelijke verbetering in.

Van een bewuste conjunctuurpolitiek was in die jaren dus geen sprake. Integendeel, zelfs de weg- en waterbouwkundige werken volgen de algemene conjunctuurlijn. Het wordt 1937, vóór men de uitvoering van openbare werken met kracht gaat bevorderen. Maar toen was — mede als gevolg van de inzinking in de woningbouw — de nood ook wel erg hoog gestegen.

In 1936 was de werkloosheid in de bouwbedrijven opgelopen tot het ontstellende percentage van 47,7. In 1937 was het nog 41,3. Daarna loopt het verder terug tot 34,8 in 1938, 26,2 in 1939 en 25,4 in 1940. Ook deze laatste percentages zijn uiteraard nog veel te hoog, hoewel men in 1939 kon spreken van een productieniveau, in overeenstemming met de normale vraag. De conclusie kan slechts zijn, dat het bouwbedrijf te zwaar bezet was. Dit volgt ook uit het feit, dat zelfs in de topjaren 1928-1930 de werkloosheid in deze bedrijfstak niet daalde beneden 10 pCt (ter vergelijking moge dienen, dat in de achter ons liggende jaren het percentage veel lager was en dat het voor 1952 voor het eerst weer op gemiddeld ongeveer 10 pCt zal uitkomen).

Ik heb mij nu op het standpunt gesteld, dat een minister van wederopbouw en volkshuisvesting, die met deze ervaringen uit het verleden geen rekening zou houden, ernstig in zijn taak zou tekort schieten. Voerde hij een laat-maar-waaien-politiek, gelijk in de periode tussen de beide wereldoorlogen, dan zouden de gevolgen ongetwijfeld nog catastrophaler zijn dan in de jaren dertig. Wij mogen immers niet uit het oog verliezen, dat de achterstand aan het einde van de tweede wereldoorlog nog belangrijk groter was dan in 1918, dat daarbij kwam een omvangrijke oorlogsschade, dat ons land berooid door de Duitsers was achtergelaten en dat wij eerst ons productie-apparaat moesten opbouwen en omvangrijke herstelwerken hadden uit te voeren, vóór wij met kracht de bouw van nieuwe woningen en andere noodzakelijke gebouwen ter hand konden nemen. De behoefte aan woningen nam in de eerste jaren na de oorlog bovendien in een abnormaal tempo toe door het hoge huwelijkscijfer en de stroom van repatriërenden uit Indonesië.

Een ander verklaart, dat het tekort aan woningen, bij het einde van de oorlog reeds ongeveer 260.000, in de loop dier jaren nog toenam en eind 1948 op rond 300.000 is te stellen. Daarna is het tekort geleidelijk verminderd. Nu zal het nog ongeveer 250.000 bedragen.

Het is op zichzelf niet te verwonderen, dat stemmen opklinken, die er op aandringen dit tekort in het snelst mogelijke tempo in te halen. Maar ik zou het onverantwoordelijk vinden aan deze aandrang toe te geven, zonder ons ernstig rekenschap te geven van de gevolgen, welke dit hebben kan voor de werkgelegenheid op langere termijn.

Wij hebben ons daarom gewaagd aan een prognose voor een termijn van 30 jaren. Berekeningen, uitgevoerd met de hoogst mogelijke graad van nauwkeurigheid, wezen uit, dat een opvoering van de productie tot 55.000 woningen per jaar stellig verantwoord is en dat deze productie zeker over een periode van 30 jaren zal moeten worden volgehouden, er van uitgaande, dat geleidelijk de vervanging van woningen, die niet meer aan redelijke eisen voldoen, tot het noodzakelijke peil (20 à 25.000 per jaar) zal worden opgevoerd. Niet uit het oog mag immers worden verloren, dat ook in de vervanging een grote achterstand is ontstaan en dat deze achterstand voorlopig nog wel zal blijven toenemen.

Het bleek toen verder, dat bij een dergelijke opzet het woningtekort eerst in 1965 zou zijn ingehaald. Om deze

termijn wat te bekorten, hebben wij ons heil gezocht in de duplex-woning. Zouden van de 55.000 woningen per jaar 8 à 10.000 worden ingericht als duplex-woningen, dan zou het tekort al in 1960 zijn overwonnen.

De animo om duplex-woningen te bouwen neemt echter eer af dan toe. Zoals het zich nu laat aanzien, mogen wij niet rekenen op meer dan 4.000 per jaar. Dit stuurt het programma een beetje in de war. Vandaar, dat wij ons beraden hebben op mogelijkheden om langs andere weg toch te komen tot het gestelde doel: in 1960 door het woningtekort heen.

Dit is inderdaad mogelijk. Wij moeten er ons nl. op voorbereiden, dat in de andere sectoren van de bouwnijverheid reeds vrij spoedig een daling van de activiteit te wachten staat. De sector 'industriebouw, waar al sinds 2 jaren van afremmen geen sprake meer is, begint reeds terug te lopen. De achterstand is blijkbaar ingehaald. Om dit op te vangen, hebben wij nu ook in de sectoren handel en verkeer, gebouwen voor ontspanning, kerken, kloosters, e.d. meer ruimte gegeven. Dit geeft enige stijging in deze sectoren, maar ik heb niet de verwachting, dat die van lange duur zal zijn. De militaire bouwbedrijvigheid loopt in 1954 praktisch af, evenals de herbouw van verwoeste boerderijen. Ook met de herbouw van verwoeste stadskernen en dorpen zullen wij eind 1954 een heel eind gevorderd zijn.

Er zijn dus niet veel profetische gaven nodig om voor 1955 en volgende jaren een merkbare daling in de bouwbedrijvigheid te voorzien. Het lijkt dan voor de hand te liggen deze daling op te vangen door een verdere opvoering van de woningproductie tot 60 à 65.000 per jaar. Ook bij een bescheidener bouw van duplex-woningen dan aanvankelijk voorzien zal het dan mogelijk zijn het woningtekort in 1960 te hebben ingehaald.

Uit een oogpunt van werkgelegenheidspolitiek is deze opvoering van de woningproductie zeker verantwoord, mits men er van doordrongen is, dat aldus de moeilijkheden alleen maar verschoven worden. Want in 1960 zal dan het woningtekort zijn ingehaald en wij komen voor de vraag, wat er zal moeten gebeuren in de jaren na 1960 om de werkgelegenheid op peil te houden. Ook daar is uit te komen, als wij bereid zijn het tempo van de krotopruijing wat te versnellen en al in 1961 te beginnen met vervanging van ongeveer 20.000 slechte woningen per jaar, waaraan wij volgens het oorspronkelijke programma pas in 1965 zouden zijn toegekomen. Bovendien zullen dan nog extra-woningen gebouwd moeten worden in verband met de splitsing van duplex-woningen, terwijl in 1965 en daarop volgende jaren een nieuwe stijging van het huwelijkscijfer kan worden verwacht als gevolg van de hoge geboortecijfers in de jaren 1945-1948.

Alles tezamen genomen, lijkt het dus inderdaad mogelijk de beide doeleinden, snel inhalen van het woningtekort en op peil houden van de werkgelegenheid, met elkaar te verzoenen. Maar dan moeten wij ver vooruit kijken en nu al beginnen met de voorbereiding van krotopruijing op grote schaal in de jaren na 1960. Want aan krotopruijing in zó grote omvang zit nogal wat vast, zowel financieel als technisch. Het draait onherroepelijk uit op sanering van hele wijken en ieder deskundige weet, wat dit inhoudt.

Zoals voor de woningbouw, hebben wij ook een programma doen opstellen voor de scholenbouw. Dezelfde problemen doen zich hier voor. Grote achterstand als gevolg van de oorlog. Daarbij een plotselinge versterkte behoefte in de jaren 1952-1958, doordat de hoge geboortecijfers van de na-oorlogse jaren dan in de bevolking der lagere scholen tot uiting komen. Zouden wij de behoefte op de voet willen volgen, dan komt er na 1958 een scherpe inzinking. Daarom moeten wij een oplossing zoeken in de richting van een zich voorlopig wat behelpen door oude scholen nog wat langer in gebruik te houden en de klassen wat voller te laten lopen en de bouw van kleuterscholen en gymnastieklokalen naar de toekomst te verschuiven.

Na 1958 zal dan kunnen worden overgegaan tot snellere opruiming van oude scholen en geleidelijke verlaging van de gemiddelde klassebezetting. Aldus is het mogelijk ook in de scholenbouw een te scherpe inzinking in de toekomst te voorkomen.

Voor de rijksgebouwen is een programma ontworpen, gericht op inhaling van de achterstand in ongeveer 16 jaren. Ook hier dus het streven om de werkgelegenheid zoveel mogelijk uit te smeren.

Kerken, wijkgebouwen, e.d. volgen de woningbouw op de voet. Continuïteit in de woningbouw betekent dus tevens continuïteit in de bouw van kerken, enz.

Aan openbare werken is er voorlopig nog voldoende reserve om de kraan bij gebleken noodzaak wat verder te kunnen opendraaien. Maar ook hier moeten wij leren wat vooruit te zien.

Dit alles wijst er dus op, dat als men maar ver genoeg vooruit kijkt, het niet onmogelijk is al te hevige schommelingen in de bouwbedrijvigheid te vermijden. Waarbij natuurlijk weer het voorbehoud gemaakt moet worden, dat de spanningen in de internationale toestand binnen redelijke grenzen blijven en ook de kapitaalvoorziening geen te grote moeilijkheden levert. Het Korea-conflict heeft ons al laten zien, hoe een verscherping van de internationale toestand onmiddellijk storing brengt ook in de economische verhoudingen. Wij moeten daarom onze programma's meer zien als een taakstelling. Blijven wij in bepaalde jaren door bepaalde oorzaken wat achter, dan zullen wij de taak voor de daarop volgende jaren wat hoger moeten stellen.

Zo zie ik het dus voor de bouwnijverheid. En dan mag er aan toegevoegd worden, dat meer stabiliteit in de bouwbedrijvigheid ook een gunstige invloed zal hebben op allerlei verwante bedrijfstakken, zoals timmer- en deurenfabrieken, steenindustrie, cementindustrie, verfindustrie, bouwmaterialenhandel en -transport. Voorts op meubelindustrie, industrie voor huishoudelijke artikelen, e.d.

De vraag is nu bij mij gerezen, of andere bedrijfstakken niet op dezelfde wijze zouden kunnen worden bekeken. Ik denk bijv. aan de scheepsbouw. Men kan met zijn klompen aanvoelen, dat het over enige jaren mis moet lopen. Er wordt al sinds jaren in een razend tempo gebouwd. De achterstand is waarschijnlijk al lang ingehaald, de nieuw opgekomen behoeften (tankers) moeten toch ook eens bevredigd raken. Tot 1955 of 1956 schijnen de werven nog wel vol te zitten. Maar daarna? Geeft iemand er zich rekenschap van, wat er gebeuren moet, als de orders op raken? Is het bijv. mogelijk de oude schepen in wat sneller tempo af te schrijven? Zo'n vraagstuk is natuurlijk nationaal niet op te lossen. Maar waarom zet men er zich niet aan op internationaal niveau? Dat is niet alleen van belang voor de scheepsbouw, maar ook voor de scheepvaart. Want als er te veel schepen in de vaart komen, geeft dit allerlei moeilijkheden. En ik denk verder aan de terugslag op de metaalnijverheid.

Niet veel anders dan voor de schepen ligt het probleem voor spoor- en tramwegen, auto's, fietsen, radio- en televisietoestellen (voor deze laatste denk ik met name aan Amerika), koelkasten, stofzuigers, e.d.

Moet de stagnatie in de afzet van schoenen en textielgoederen, welke zich sinds enige tijd openbaart, ook niet aan deze zelfde oorzaak worden toegeschreven? In het ergste tekort is toch langzamerhand wel voorzien, vooral na de golf van koopwoede, waardoor wij na het Korea-conflict werden overspoeld. Geen wonder, dat er dan een terugslag komt.

Intussen moeten wij, dunkt mij, de invloed van het Korea-conflict op de conjunctuur niet overschatten. Een korte, scherpe hausse, gevolgd door een wat langere baisse. Maar naar mijn mening alles tezamen niet meer dan een incident.

Veel belangrijker zijn in mijn ogen de militaire toebe-

reidselen, die door het Korea-conflict wel zijn gestimuleerd, maar uiteraard een diepere grond vinden in de steeds toenemende spanning op internationaal gebied.

Als wij ons rekenschap er van geven, dat de wereld tot deze versterkte militaire inspanning in staat is gebleken, zonder dat daaraan verbonden werd een evenredige verlaging van de consumptie, dan voelen wij toch de vraag bij ons opkomen, of de verschijnselen van een lichte depressie, welke zich thans openbaren, niet een veel ernstiger vorm zouden hebben aangenomen, als tegenover de verminderde vraag naar verschillende artikelen niet gestaan had deze belangrijk versterkte vraag naar allerlei militaire goederen.

En dan volgt daarop een tweede vraag, deze nl., of als — wat wij allen vurig hopen — in 1955 het militaire programma tot een meer bescheiden niveau kan worden neergedrukt, de Westerse wereld op het economische probleem, dat dan voor haar oprijst, voldoende voorbereid is. Ik ben daar lang niet gerust op. Ik vrees, dat dan in volle duidelijkheid zal blijken, dat ons productieapparaat te groot is voor de normale vraag. Hoe vangen wij dan de schok op, welke zal ontstaan, als de werkgelegenheid in de militaire sector sterk terugloopt?

Het vraagstuk wordt waarschijnlijk nog meer gecompliceerd, als de terugslag het eerst komt in Amerika. Dat zal wel tot gevolg hebben beperking van de import en daardoor grotere moeilijkheden voor de landen, die toch al met een dollartekort hebben te kampen.

Te verwachten valt ook, dat de achtergebleven gebieden in extra-moeilijkheden zullen geraken, doordat de export van grondstoffen uit deze gebieden gaat stagneren en als gevolg daarvan de prijzen gaan zakken.

Een en ander wekt weer repercussies in de landen van West-Europa, die hun exporten zien teruglopen en daardoor genoodzaakt worden ook hun import te gaan beperken.

In het kort, erg gerust voel ik mij niet. De enige troost is, dat groepen deskundigen, benoemd door de Secretaris-Generaal van de U.N.O., oeg blijken te hebben voor deze problemen en daaraan belangrijke rapporten hebben gewijd.

Maar wat gebeurt er verder met deze rapporten? De regeringen geloven het blijkbaar wel. Mij is althans niet bekend, dat er enig gevolg aan gegeven is. En dan vraag ik met nadruk: berusten de economen daarin? Zullen wij opnieuw het beschamende schouwspel waarnemen, dat zij pas wakker worden, als het te laat is? De geruststellende verklaringen, waarop zij ons zo nu en dan vergasten, maken op mij niet de minste indruk, want ik kan moeilijk vergeten, dat wij op soortgelijke wijze in slaap werden gestust in 1928, een vóór het uitbreken van de crisis, die de wereld op haar grondvesten deed wankelen.

Het verontrust mij, dat onder de economen zo weinig te bemerken valt van echte bezorgdheid over de toekomstige ontwikkeling. Wij moeten toch nooit uit het oog verliezen; dat het hier gaat om meer dan economische problemen; het gaat om de toekomst van onze Westerse beschaving. Want diep ben ik er van overtuigd, dat West-Europa spanningen, als in de jaren dertig, niet meer kan doorstaan. Wij gaan daaraan ten gronde!

Dat is de reden, waarom ik op het beperkte terrein, dat in de afgelopen jaren aan mijn zorgen was toevertrouwd, met zoveel overgaaf heb gezocht naar een weg, die zou kunnen leiden tot een verzoening van beide doeleinden: snel inhalen van de achterstand en op peil houden van de werkgelegenheid in de toekomst. Het is niet om mij te beklagen, als ik constateer, dat de economische wetenschap weinig belangstelling getoond heeft voor dit vraagstuk, dat toch bij uitstek tot haar domein behoort. Ik wijs er slechts op, omdat deze afzijdigheid mij symptomatisch voorkomt.

In de jaren dertig heb ik een wethouder van een onzer

grote steden horen verzuchten: wat hebben wij aan een economische wetenschap, die ons geen oplossing kan geven voor de moeilijkheden, waarin de wereld verkeert! Ik ben geneigd het hem thans na te zeggen; van de economische wetenschap mogen wij toch verlangen, dat zij ons een weg wijst uit de moeilijkheden, waarvoor het praktische leven ons stelt.

Het vorenstaande wil niet meer zijn dan een cri de coeur,

een uiting van ongerustheid, die ongetwijfeld door velen wordt gedeeld. Ik hoop van harte, dat deze kreet gehoor zal vinden. Want niets zal mij liever zijn dan over enige tijd met dankbaarheid te mogen erkennen, dat ik mij vergist heb en dat de problemen, waarover ik mij zorg maak, de volle belangstelling hebben ook van de beoefenaren der economische wetenschap.

's-Gravenhage.

Mr J. IN 't VELD.

Het jaarverslag van De Javasche Bank over het boekjaar 1951-1952

Indien men de inhoud van sommige bankverslagen beschouwt, dan valt het op, dat het gedeelte, hetwelk de verslaglegging van het bedrijf van de bank zelf bevat, relatief weinig omvangrijk is. Deze geschriften — vaak tot een boekwerk uitgedijd — zijn nagenoeg geheel gewijd aan de beschrijving en de analyse van de ontwikkeling van het economisch leven gedurende het afgelopen boekjaar, in het bijzonder met betrekking tot die sectoren, welke voor de onderhavige bank van enige betekenis kunnen worden geacht.

De verklaring van het karakter, dat deze verslagen bezitten, kan stellig niet alleen worden gevonden in het representatieve doel, dat ongetwijfeld mede door de bank-directies met de verslagen wordt beoogd. Veeleer moet een en ander worden gezien als een uitvloeisel van het feit, dat de banken voor de uitoefening van haar bedrijf behoefte hebben aan een deugdelijke economische documentatie en een grondige analyse van de ontwikkeling om daarop haar verwachtingen en beslissingen te kunnen bouwen. Door haar plaats in het maatschappelijk leven zijn de banken bovendien in de gelegenheid gegevens te verzamelen, welke door anderen niet of moeilijk kunnen worden verkregen. De uitzonderlijke waarnemingspost, welke zij innemen, geeft de banken tenslotte de competentie in positief-critische zin het beleid van de Regering te bespreken en de Overheid suggesties en aanbevelingen te doen op het terrein van de economische politiek. Men kan dan ook vaststellen, dat de verslagen van deze banken door de genoemde kwaliteiten zowel aan het bedrijfsleven als aan de Overheid onmisbare diensten bewijzen.

Voor de verslagen van De Javasche Bank geldt dit alles nog meer dan voor de verslagen van de Nederlandse banken. In de eerste plaats is dit toe te schrijven aan het feit, dat De Javasche Bank als circulatiebank en commerciële bank in Indonesië een groter gedeelte van het economisch leven bestrijkt dan enige bank in Nederland. In de tweede plaats dankt het verslag zijn bijzonder grote betekenis aan de omstandigheid, dat de algemeen toegankelijke documentatie van het economisch gebeuren in Indonesië nog niet op het peil staat, dat in Nederland op dit gebied is bereikt. Opgemerkt zij, dat het verslag ook goed de toets der vergelijking met de Nederlandse bankverslagen kan doorstaan. Uit ervaring de omvang en de aard van de werkzaamheden kennende, welke de samenstelling van dit soort verslagen vereist, kan men ook over het jongste verslag van De Javasche Bank, handelend over het boekjaar 1 April 1951 tot 31 Maart 1952 (het 124e boekjaar), slechts prijzend oordelen, ook al kan men niet alle daarin ontvouwde denkbeelden van theoretische en praktische aard onderschrijven.

De inhoud.

Het verslag bevat al hetgeen nodig is om een beeld te verkrijgen van de huidige economische constellatie van Indonesië en de ontwikkeling gedurende het laatste jaar. In een met bijna 100 tabellen gedocumenteerd overzicht

wordt een beschrijving en analyse gegeven van de conjuncturele en structurele ontwikkeling van het bank- en credietwezen, de overheidsfinanciën, de deviezenpositie, de handelsbalans, de arbeidsaangelegenheden, en een groot aantal bedrijfstakken op het gebied van bevolkings- en ondernemingslandbouw, mijnbouw, veeteelt, visserij, bosbouw, industrie en verkeer. In deze overzichten zijn vastgelegd de belangrijkste gebeurtenissen en maatregelen op economisch gebied. Tenslotte geeft het rapport een kritische bespreking van de door de Overheid gevoerde en ontworpen welvaarts-politiek en worden aanbevelingen voor wijzigingen en aanvullingen op de welvaartsprojecten gedaan.

Het jaarverslag begint met een geschiedschrijving van de nationalisatie van De Javasche Bank en een beschouwing over het te ontwerpen nieuwe Statuut van de Centrale Bank. In het bijzonder wordt daarbij besproken, hoe de verhouding tussen de circulatiebank en de Regering dient te worden geregeld, alsmede de vraag, of de circulatiebank uitsluitend een „bankers' bank" zal dienen te zijn dan wel de particuliere bankzaken van De Javasche Bank zal mogen voortzetten.

Vervolgens worden de grondslagen van de welvaarts-politiek behandeld. Uitvoerig wordt ingegaan op de voornaamste oorzaken, welke de ontwikkeling van de welvaart in het afgelopen jaar in de weg hebben gestaan en wordt de richting aangegeven, waarin naar het oordeel van de President van de bank, Mr Sjafruddin, de welvaarts-politiek zou moeten worden geleid.

Na een korte beschrijving van de economische ontwikkeling in de Verenigde Staten, Europa en Azië, volgt een uitgebreide beschrijving van de feiten en omstandigheden, welke de ontwikkeling van Indonesië op economisch en sociaal gebied in 1951 karakteriseren. Een belangrijk deel van het verslag wordt uiteraard ingenomen door de bespreking van de financiële en monetaire ontwikkeling in 1951 in Indonesië. Typerend voor het verschil tussen het verslag van De Javasche Bank en dat van De Nederlandse Bank is echter het feit, dat dit financieel en monetair gedeelte verre in omvang wordt overtroffen door een gedetailleerde beschrijving van de gang van zaken in de onderscheidene bedrijfstakken.

Het verslag wordt besloten door de verslaglegging van het eigen bedrijf en een aantal bijlagen, onder andere de tekst van enige in 1951 in Indonesië afgekondigde wetten op monetair terrein.

Uit deze opsomming is het duidelijk, dat het onmogelijk is van dit niet minder dan 248 bladzijden tellende verslag in enkele kolommen een overzicht te geven, dat alle daarin behandelende onderwerpen tot hun recht doet komen. De noodzakelijke beperking hebben wij ten dele gevonden door rekening te houden met hetgeen reeds eerder in de kolommen van dit blad met betrekking tot het economisch gebeuren in Indonesië in 1951 is behandeld. Met name zullen wij geen aandacht besteden aan het hoofdstuk over de monetaire en financiële ontwikkeling en de passages over

de handelsbalans. Uit het overige hebben wij niet anders dan een min of meer subjectieve keuze kunnen doen.

Beginselen voor een nieuw Statuut van De Javasche Bank.

Uit de bovenstaande samenvatting is reeds gebleken, dat het verslag in vele kwesties stelling neemt, vaak ook wanneer men zulks niet verwacht.

De President moet wel gewichtige redenen hebben gehad — welke redenen laat zich raden — om hangende het overleg tussen de Nationalisatiecommissie en de Directie van De Javasche Bank met betrekking tot de vaststelling van het Ontwerp-Statuut van de nieuwe Centrale Bank, in het jaarverslag een uitvoerige beschouwing op te nemen over de beginselen, welke naar zijn mening als richtlijn zouden moeten dienen voor de regeling van de taak en de plaats van de bank.

Bij de beantwoording van de vraag, hoe de verhouding tussen de circulatiebank en de Regering dient te worden geregeld, ontkent de President, dat de leiding van de circulatiebank gesubordineerd dient te zijn aan de Regering en slechts als haar werktuig en kassier zou fungeren. Hij is integendeel van mening, dat aan de circulatiebank een dusdanige autonomie dient te worden verleend, dat de bank zo nodig de Regering van advies kan dienen en eventueel ook credietaanvragen van die zijde kan afwijzen op grond van de aan de bank op te dragen verantwoordelijkheid met betrekking tot de instandhouding van de waarde van de geldeenheid. Weliswaar erkennende, dat het beleid van de bank in overeenstemming moet zijn met de financieel-economische politiek van de Regering, acht de President het van fundamenteel belang dat bij verschil van opinie tussen Regering en centrale bank beroep op een coördinerende Raad voor de directie van de Centrale bank openstaat.

Met betrekking tot de vraag, of de circulatiebank uitsluitend „bankers' bank” zal zijn, merkt de President op, dat de tijd voor een liquidatie van de commerciële afdeling nog niet rijp is, voornamelijk als gevolg van het ontbreken van een geld- en kapitaalmarkt van enige betekenis, en het feit dat naast de enkele buitenlandse banken nog geen particuliere Indonesische banken bestaan, die over voldoende kapitaal beschikken en/of genoegzaam bij de gemeenschap zijn ingevoerd.

Grondslagen van de welvaartsbeleid.

Hoewel de economische bedrijvigheid in Indonesië in 1951 is toegenomen, de handelsbalans gunstig was, de deviezenreserve en de kaspositie van de Overheid sterk zijn verbeterd, is er geen reden tot tevredenheid, daar het resultaat van de maatschappelijke productie verre is achtergebleven bij de potentiële productie. Verontrustend is, dat dit ook geldt voor de productie van voedingsgewassen, terwijl de bevolking naar schatting is toegenomen van 75,5 miljoen in 1942 tot 81 miljoen in 1951.

Zoals hij reeds vroeger heeft opgemerkt, is de President van mening, dat de Overheid te veel aandacht besteedt aan de vraagstukken van de groothandel en de grootindustrie en te weinig aan de „rural reconstruction”, de huisnijverheid en de kleinindustrie. De Overheid geeft naar zijn mening te veel steun aan nieuwe en grote bedrijven, welke gedreven worden door new-comers, die in het algemeen geen kapitaal en geen ervaring bezitten, en besteedt te weinig aandacht aan de rehabilitatie van kleine, doch primaire bedrijven, zoals de bevolkingslandbouw.

Deze volgens de President onevenwichtige politiek noemt hij als eerste oorzaak van het stroeve verloop der economische ontwikkeling. Als tweede oorzaak noemt hij de overmatige centralisatie van bevoegdheden in Djakarta en als derde oorzaak de gevoelens van haat en afkeer, welke ten aanzien van buitenlandse ondernemingen leven. Wanneer dergelijke sentimenten heersen, is het gemakkelijk de arbeiders tot staking te bewegen en de bevolking tot dief-

stal en vernieling van eigendommen van buitenlandse bedrijven aan te zetten. Gelukkig is in 1951 ten opzichte van 1950 de situatie wat betreft de bende-activiteiten, die thans tot West-Java, Midden-Java en Zuid-Celebes gelocaliseerd zijn, verminderd. Niettemin hebben deze acties plaatselijk de economische ontwikkeling geschaad, ook doordat zij grote aandacht van de Regering vroegen en de inzet van vele middelen vereisten. De President wijst er op, dat daar waar de oorzaak van het optreden van diefstallen van voedingsgewassen gezocht moet worden in slechte economische verhoudingen en voedselgebrek, politieel optreden en reclasseringswerkzaamheden alleen niet voldoende zijn.

Ook de arbeidsonrust heeft de productie in 1951 belemmerd, doch het aantal stakingen en door staking verloren werkdagen is belangrijk verminderd. Het absolute arbeidsloon is niet bijzonder hoog, doch de vele sociale lasten stellen de werkgever voor grote uitgaven. De lage arbeidsprestaties en de 7-urige werkdag veroorzaken grote moeilijkheden.

In verband met al deze moeilijkheden wijst de President op de grote betekenis van het Westerse bedrijfsleven voor de welvaart van Indonesië. Sedert de oorlog is 50 pCt van de waarde van de Indonesische export en 40 pCt van alle belastingopbrengsten voortgesproten uit het Westerse bedrijfsleven, dat bovendien werk verschafft aan honderdduizenden arbeiders. De President acht het dan ook noodzakelijk dat:

- 1e. de bevolking wordt voorgelicht, opdat zij beseffe dat het buitenlands kapitaal en de buitenlandse krachten niet anders zijn dan een middel om het streven naar welvaart te doen slagen;
- 2e. zowel uit juridische als economische overwegingen de eigendommen in Indonesië van buitenlanders op dezelfde wijze worden beschermd als die van staatsburgers;
- 3e. de grens tussen het arbeidsterrein van het buitenlandse en het nationale kapitaal niet te scherp wordt getrokken;
- 4e. de transferregelingen voor buitenlandse bedrijven en werkkrachten voldoende attractief zijn om nieuw kapitaal en buitenlandse experts te kunnen aantrekken. De President merkt hierbij op, dat die aantrekkingskracht niet alleen wordt bepaald door de omvang van de naar het buitenland transferabele bedragen, doch dat vooral ook van belang is de psychologische sfeer, waarin het buitenlandse kapitaal en de buitenlandse werkkrachten arbeiden.

De economische problematiek van de Aziatische landen.

Van het gedeelte van het verslag, dat de internationale economische ontwikkeling behandelt, is de passage over Azië het belangwekkendst. Een opmerkelijke overeenkomst bestaat er tussen de economische problematiek van Indonesië en andere Zuidoost-Aziatische landen. Het verslag maakt hier een onderscheid tussen de vraagstukken op lange en die op korte termijn.

„Op lange termijn gaat het om de structurele ontwikkeling, waarbij het streven naar onafhankelijkheid zowel van de internationale conjunctuur als van de voorziening door het buitenland met name van voedingsmiddelen, de hoofdrol speelt. Op korte termijn is het zaak binnen het kader van de in deze opzichten bestaande afhankelijkheid zo goed mogelijk een redelijke welvaart te verzekeren.

Het beleid ten aanzien van de structurele ontplooiing is, op een enkele uitzondering na, het stadium van de discussie en van de blauwdrukken nog niet te boven gekomen. Van groot belang is echter, dat in dit stadium het grote dispuut over het primaat van agrarische dan wel industriële uitbouw van de nationale economieën meer en meer ten gunste van de eerste gaat uitvallen. Steeds meer wint het inzicht veld, dat de voedselbasis stevig gelegd moet zijn, alvorens in grote stijl met de industrialisatie begonnen kan worden. „De exportabele overschotten van de grote rijstproducenten van Zuidoost Azië liggen nog steeds beneden de helft van het gemiddelde vooroorlogse peil, terwijl de bevolking met 10% is toegenomen”.

Daarnaast neemt het vraagstuk van de te grote afhankelijkheid van externe conjunctuurfactoren een groot deel van de aandacht in beslag. Niet alleen Indonesië is, met betrekking tot de export, van enkele producten afhankelijk.

Het procentuele aandeel van enkele producten in de uitvoerwaarde van 1951 bedroeg:

Indonesië	rubber, tin, copra	77
Pakistan	jute en katoen	83
Burma	rijst	77
Ceylon	thee en rubber	76
Malakka	rubber en tin	74
Thailand	rijst en rubber	75
Noord-Borneo en Brunei	rubber en copra	90
Philippijnen	copra en vezels	64
Indo-China	rijst en rubber	77

„De oplossing van dit probleem wordt in eerste instantie veelal gezocht in industrialisatie, doch deze ontmoet in de practijk aanzienlijke hinderpalen, zowel op het gebied van de management als op dat van de verkrijging van het benodigde kapitaal.

Het aantrekken van management en kapitaal uit het buitenland stuit in een aantal gevallen nog af op een onbestemde vrees voor een inbreuk op de onafhankelijkheid, hetgeen te betreuren valt omdat industrialisatie in ieder geval de afhankelijkheid van de voorziening met eindproducten vermindert en bovendien werkgelegenheid schept. Het is niet in te zien op welke andere wijze de kapitaalarme landen in Zuidoost Azië op betrekkelijk korte termijn en op enigszins belangrijke schaal hun industriële potentie tot ontplooiing kunnen brengen”.

Het verslag wijst verder op de ernstige gevaren, die — gezien de afhankelijkheid van enkele exportproducten — de strijd tussen de kunstmatig vervaardigde materialen en de natuurproducten voor de Zuidoost-Aziatische landen inhoudt.

In 1951 profiteerden deze landen van de Korea-hausse, als gevolg waarvan de prijzen van de binnenlandse en de importgoederen stegen. Op de importgoederen werden grote bestellingen geplaatst. Toen deze arriveerden, was de conjunctuur echter weer gedaald, waardoor de importeurs met een deel van hun voorraden afzetmoeilijkheden ondervonden. In Indonesië bedroeg het tijdsverloop tussen verhoogde export en vergrote import globaal niet minder dan 9 maanden.

Overzicht van enkele bedrijfspgroepen.

Uit het gedetailleerde overzicht van de bedrijfspgroepen kunnen wij slechts enkele grepen doen, ons voornamelijk tot de landbouw beperkende.

De productie van *voedselgewassen*, in het bijzonder van rijst, is onvoldoende. In 1951 moest ruim 400.000 ton worden ingevoerd, in 1952 is naar schatting 600.000 ton importrijst nodig. Als gevolg van de bevolkingsaanwas neemt de behoefte van Indonesië jaarlijks met 100.000 ton toe. De opvoering van de rijstproductie is door de Regering dan ook als eerste punt van het welvaartsprogramma aanvaard. De rijstsituatie geeft de Regering verder aanleiding haar bemoeienis met de import, de binnenlandse opkoop en de distributie van rijst voort te zetten. Deze bemoeienis, welke de Regering voor moeilijke problemen stelt, kon niet beletten, dat van Mei 1951 tot Januari 1952 de rijstprijs op Java vrijwel onafgebroken is gestegen.

De toeneming van de uitvoer van *bevolkingsproducten* komt vrijwel geheel voor rekening van copra en bevolkingsrubber. De copraproductie bereikte een zeer hoog niveau. Ook andere landen produceerden meer copra. De copraprijzen daalden na Februari 1951 echter vrijwel onafgebroken. De prijs van binnenlandse copra op f.o.b.-basis ligt thans boven de exportpariteit.

De uitvoer van bevolkingsrubber heeft in 1951 vrijwel het potentiële maximum bereikt, ook indien men aanneemt dat in het als bevolkingsrubber opgegeven kwantum een gedeelte van ondernemingen afkomstige rubber voorkomt. Gezien de ouderdom van een groot deel van de aanplant verwacht men een daling van de productie.

Met uitzondering van palmolie overtrof de productie van *ondernemingsculturgewassen* in 1951 die van 1950. De productie per beheerde oppervlakte-eenheid nam toe. Ondanks deze stijging bleef de productie aanzienlijk achter bij de vooroorlogse. De oorzaken van het teleurstellende tempo van de rehabilitatie van de ondernemingscultures

zijn ten dele te zoeken in een aantal externe factoren, zoals arbeidsmoeilijkheden, onveiligheid, diefstallen, onzekerheid over de grondrechten, onwettige occupatie, en ten dele in factoren van technische aard, w.o. onvoldoende leidinggevend en toezichhoudend personeel en tekort aan arbeiders.

De meeste ondernemingscultures zijn volgens het verslag op een punt gekomen, waarop zij niet meer lonend zijn, in die zin dat directe kosten, afschrijvingen op vervangingswaarde en rente op nieuw te investeren kapitaal worden goed gemaakt. Deze gaan derhalve niet meer tot investeringen en rehabilitatie over. Vele ondernemingen, die reeds gerehabiliteerd zijn, blijven doorwerken, omdat de directe kosten nog worden gedekt; bij enkele andere ondernemingen, zoals in de theecultures en de cultuur van de Delitabak, is ook dit niet meer het geval.

Belangrijk is het feit, dat de kostprijs in vele cultures zodanig is gestegen, dat de producten op de wereldmarkt thans moeilijk kunnen concurreren. De kostprijs is weliswaar ook in andere landen gestegen, doch niet zo gepro- nounced.

De kostprijs is bij overjarige cultures op Java thans dooreengenomen gestegen tot het 18-voudige, op Sumatra tot het 28-voudige, bij de suiker tot het 30 à 35-voudige van de vooroorlogse kostprijs. Bij sommige overjarige cultures (rubber, oliepalm, koffie) stond tegenover de verhoogde kostprijs een stijging van de prijs van het product op de wereldmarkt van zodanige omvang, dat deze cultures dooreengenomen nog als winstgevend kunnen worden beschouwd. De productie van thee, waarvan de exportprijs ten opzichte van het vooroorlogse niveau belangrijk minder is gestegen, was in de meeste gevallen verlieslatend. Bij de éénjarige cultures, met name suiker, deed zich het verschijnsel voor, dat de opbrengst van 1951 ogenschijnlijk winstgevend was, doch bij lange na niet voldoende bleek de sterk gestegen kosten van de nieuwe oogst 1952 te dekken.

De stijging van de kosten en de daling van de opbrengsten zal naar de mening van ondergetekende de cultuurondernemingen doen realiseren, dat het nu — nog meer dan voorheen — noodzakelijk is systematisch te doen onderzoeken, of door verbetering van de interne organisatie en de werkmethoden een verlaging van de kostprijs mogelijk is. Gezien de onzekere rentabiliteit van nieuwe investeringen in vele cultures zullen daarbij die verbeteringen de voorkeur verdienen, welke geen, of in verhouding tot de te verwachten kostenbesparingen geringe, investeringen vereisen. Enkele cultuurondernemingen hebben reeds een dergelijk onderzoek — en met verrassende resultaten — doen uitvoeren.

Van de overige bedrijfstakken bespreken wij nog de *industrie*. Kenmerkend voor de economische structuur van Indonesië is, dat aan de industrie in het jaarverslag slechts ruim 3 bladzijden worden gewijd, van welke ruimte nog de helft door een bespreking van de gang van zaken in de textielindustrie wordt ingenomen. De moeilijkheid over de industrie, in het bijzonder over kleine industriële bedrijven en de huisindustrie, gegevens te verkrijgen, zal mede een rol hebben gespeeld.

De industriële productie was in 1951 kleiner dan in 1950. De oorzaak is ten dele gelegen in dezelfde moeilijkheden als de ondernemingslandbouw hebben getroffen, en ten dele in stagnatie in de elektrische stroomvoorziening, alsmede in afzetmoeilijkheden. De ergste crisisverschijnselen deden zich in de textielindustrie voor. Het grondstoffenverbruik daalde met 25 à 30 pCt. Naast productie-moeilijkheden ondervond de textielindustrie een overvoering van de markt met binnenlandse en buitenlandse textielgoederen. In het bijzonder de nieuwe, middelgrote bedrijven, welke over weinig kapitaal, onvoldoende organisatievermogen en kennis van de markt beschikken, hadden met ernstige moeilijkheden te kampen.

Tenslotte vermeldt het verslag op industrieel terrein

tal van projecten, welke voor een deel in een min of meer ver gevorderd stadium van uitvoering, doch grotendeels nog in de fase van voorbereiding verkeren. Wij merken hierbij op, dat — zoals in elk land — de industrialisatie in Indonesië een lange tijdsperiode vergt. Daarbij dient in aanmerking te worden genomen, dat een industrieel weinig ontwikkeld land een aanzienlijk lager tempo van industrialisatie kan ontwikkelen dan een land dat reeds over een brede industriële ervaring beschikt. Indonesië heeft al ervaren, dat forceren van de ontwikkeling niet mogelijk is, slechts tot schade van de gemeenschap en uiteindelijk juist tot een vertraging van de economische ontwikkeling leidt.

De critiek op het jaarverslag.

Het verslag heeft tot nu toe vrij veel critiek ontmoet. De polemiek betreft in hoofdzaak twee kwesties:

1. hoe dient de verhouding tussen de centrale bank en de Regering te worden geregeld?
2. op welke bedrijfstakken dient de welvaartsbeleid te worden gericht?

In beide kwesties neemt de President een duidelijk en breedvoerig geargumenteerde standpunt in. Opvallend is nu, dat Mr Sjafruddin's standpunt in beide vragen in feite dezelfde critiek heeft ontmoet. Men verwijt hem namelijk — soms in wel zeer scherpe bewoordingen — dat hij in het verslag als de pleitbezorger van de buitenlandse belangen optreedt. Inzake de eerste kwestie redeneert men als volgt. De Javasche Bank is genationaliseerd om deze onder controle van de Regering te stellen en haar te onttrekken aan de invloed van buitenlandse belangen. Gezien het feit, dat in de staf van De Javasche Bank nog zovele buitenlanders werkzaam zijn, zou de door de President voorgestelde autonomie het monetaire beleid onder invloed van buitenlanders brengen.

Ook uit het standpunt van de President inzake de vraag, op welke bedrijfstakken de welvaartsbeleid moet worden gericht, trekt men deze consequentie. Uit zijn betoog ter zake hebben de critici de conclusie getrokken, dat naar de mening van Mr Sjafruddin de belangen van de Regering en van het Indonesische volk parallel lopen met de belangen van het buitenlandse kapitaal. Dit is een consequentie, welke men moeilijk kan aanvaarden.

De discussie over het primaat van de industriële, resp. de agrarische expansie wordt o.i. nog te veel in de of-óf-stijl gevoerd. Sjafruddin ziet ongetwijfeld in, dat het gewenst is Indonesië een harmonischer economische structuur te geven om de conjunctuurgevoeligheid te verminderen. Hoewel dit niet aldus duidelijk wordt gesteld, gaat in de grond der zaak de discussie over de vraag, in welk tempo men de economische structuur van dit land kan wijzigen. Sjafruddin is daarover minder optimistisch dan zijn opposanten. Wenst men op korte termijn een redelijke welvaart in Indonesië te bereiken, dan zijn de aanbevelingen van Sjafruddin aantrekkelijk. Snelle resultaten bereikt men bij het herstel, indien men blijft binnen het kader van de bestaande economische structuur. Tedjasukmana, voorzitter van de Dewan Ekonomi Indonesia Pusat, wees onlangs op de ontwikkeling in Argentinië, waar men alle aandacht concentreert op de industrialisatie en waar veeleert en

landbouw achteruitgaan, terwijl de industrialisatie niet vlot verloopt.

Het verslag van De Javasche Bank ontkomt echter niet aan een zekere eenzijdigheid. Te weinig komt daarin de visie op lange termijn naar voren volgens welke het noodzakelijk is te onderzoeken, welke wijzigingen in de economische structuur wenselijk en mogelijk zijn, en in welk tempo men deze tot stand kan brengen. Het verslag wekt nu de indruk te veel te willen bewijzen en bevat argumenten, welke hetzij discutabel, hetzij onhoudbaar zijn, en suggereren dat Indonesië in de eenzijdigheid van haar economische structuur zal moeten berusten. In de eerste plaats wordt deze eenzijdigheid toegeschreven aan de armoede. Dr Tan Goan Po bestrijdt deze stelling in een dagblad-artikel dan ook terecht, en merkt op dat elders in het verslag een juister verklaring van de economische structuur wordt gegeven, nl. dat deze een gevolg is van het feit, dat klimaat, bodem, arbeidskrachten e.d. zich bij uitstek lenen voor de agrarische productie. Juister wares o.i. geweest, indien Mr Sjafruddin zijn stelling anders had geformuleerd en had betoogd, dat gegeven de bestaande armoede — typerend is, dat thans rijst veelal als rekeneenheden dienst doet, terwijl vroeger textiel deze functie vaak vervulde — de mogelijkheden voor de stichting van industriële bedrijven, welke hun afzet op de binnenlandse markt moeten vinden, beperkt zijn en door de „rural reconstruction” vergroot kunnen worden. De binnenlandse markt is uiteraard groter dan alleen die welke betrekking heeft op de directe, individuele behoeften van de tani. Men denke bijv. aan de vraag, welke door de Overheid en de bedrijven wordt uitgeoefend. Ten aanzien van een deel dezer artikelen is de markt voor het bereiken van een optimale productiegrootte te klein of zijn de productie-technische voorwaarden voorshands niet aanwezig.

In de tweede plaats betoogt Sjafruddin, dat Indonesië niet het enige land is met een eenzijdige economische structuur en hij verwijst in dit verband naar Engeland en Japan. Dr Tan merkt in zijn bovenbedoeld artikel op, dat er wel enig verschil is, of een land een eenzijdig agrarisch dan wel een eenzijdig industrieel karakter draagt. Of de laatste structuur in de toekomst te prefereren is boven de eerste achten wij voor Indonesië nog een open vraag. De onderzoekingen van Collin Clark (Economics of 1960) leiden tot de conclusie, dat er sprake is van een structurele vooruitgang van de ruilvoet van grondstofproducerende landen in het algemeen. In hoeverre dit voor Indonesië geldt, verdient nader onderzoek. Foutief is in ieder geval de in het verslag geponeerde stelling, dat de ruilvoet van Indonesië steeds in het nadeel moet zijn op grond van de armoede van het Indonesische volk.

Hoe dan ook, het blijft verstandig niet in de eenzijdigheid van de bestaansbronnen te berusten. Wellicht dat het voor dit land op den duur mogelijk is een harmonische economische structuur tot stand te brengen, welke de eenzijdig industrieel georiënteerde landen niet kunnen bereiken. Of men daarin zal kunnen slagen zonder de medewerking van buitenlands kapitaal en buitenlandse deskundigen wordt behalve door Mr Sjafruddin ook door andere prominente Indonesiërs betwijfeld.

Djakarta.

Prof. Dr P. L. VAN DER VELDEN.

De besteding van de tegenwaardegelden

Inleiding.

In de loop van Maart jl. werd bekend, dat de Regeringen van Nederland en de Verenigde Staten overeenstemming hadden bereikt omtrent de besteding van een bedrag van f 856,3 mln aan tegenwaardegelden, t.w. f 750 mln voor aflossing van schuld bij De Nederlandsche Bank, f 76,3 mln voor de bouw van 14 mijnnevogers en

f 30 mln ter bevordering van de productiviteit hier te lande. Tijdens de eerste helft van April werd de genoemde schuldaflossing ten uitvoer gelegd en kwam daarnaast een bedrag van f 41 mln aan tegenwaardegelden ter beschikking van de Schatkist. Deze feiten vormen een goede aanleiding, eens een inventaris op te maken van de bestedingen, die in de achter ons liggende herstelperiode aan de tegen-

waardegelden werden gegeven, zomede stil te staan bij enige aspecten, die de toekomstige besteding van deze gelden biedt ¹⁾.

Zoals bekend vormen de tegenwaardegelden (ook wel aangeduid als „local currency” en „counterpart funds”) de opbrengst in guldens van de dollars, die de Verenigde Staten beschikbaar stellen als schenking. Voor zover de Amerikaanse hulpverlening plaatsvindt bij wijze van lening, wordt de guldenstegenwaarde van de dollars door De Nederlandsche Bank rechtstreeks ter beschikking gesteld van de Schatkist. Met betrekking tot de geschonken dollars dient de tegenwaarde daarentegen te worden gestort op de „speciale rekening” bij de centrale bank, waarop de Staat slechts mag trekken tot bedragen en voor doeleinden, waaromtrent tevoren overeenstemming is bereikt met de Amerikaanse Regering ²⁾.

Technisch doet zich bij deze stortingen de verwikkeling voor, dat deze in het algemeen geschieden via een „tussenrekening”, die in de weekstaten van De Nederlandsche Bank niet afzonderlijk tot uiting komt. Deze complicatie houdt verband met de omstandigheid, dat de boekingen op de speciale rekening eerst kunnen geschieden, naar gelang van de Amerikaanse Regering nadere mededelingen („notifications”) worden ontvangen nopens de dollarbedragen, die in samenhang met de door importeurs verrichte aankopen definitief ter beschikking worden gesteld. Dienovereenkomstig vinden overboekingen plaats van de tussenrekening naar de speciale rekening. In dit artikel wordt op de tussenrekening, waaromtrent geen gegevens ter beschikking staan, verder niet ingegaan.

De verplichting tot het verrichten van stortingen op de speciale rekening en het plegen van overleg omtrent de besteding daarvan is neergelegd in de „Economic Cooperation Act”, die in 1948 tot stand kwam, en in de op deze wet gebaseerde bilaterale overeenkomst tussen Nederland en de Verenigde Staten. Inmiddels is het zwaartepunt verlegd van de economische naar de militaire bijstand. Dit komt tot uitdrukking in de „Mutual Security Act” van 1951, die in October jl. is tot stand gekomen en de overkoepeling vormt van de bepalingen, die op het stuk van de Amerikaanse hulpverlening aan het buitenland thans van kracht zijn. Naast deze wet zijn echter de bepalingen van de „Economic Cooperation Act”, voor zover niet bij de nieuwe wetgeving gewijzigd, van kracht gebleven. Ten aanzien van de tegenwaardegelden betekent dit, dat de verplichting tot storting op de speciale rekening, wat de tegenwaarde van onder het Wederzijds Beveiligings Programma verstrekte dollarschenkingen betreft, blijft voortbestaan.

Het binnenvloeiën van de gelden.

Het is, ten einde een juist oordeel te kunnen uitspreken over enkele der hierna te bespreken bestedingen van de tegenwaardegelden, van belang allereerst in het kort stil te staan bij de gevolgen, die het binnenvloeiën dezer gelden heeft gehad voor de monetair toestand in het binnenland. Hierbij kan zonder bezwaar worden volstaan met het aanduiden van de gevolgen van het betalen van de bij wijze van schenking ontvangen Amerikaanse goederen door de importeurs ten laste van hun banktegoeden, daar deze betalingswijze een overheersende rol speelde.

In dit geval waren de uiteindelijke gevolgen voor de binnenlandse monetair toestand de volgende:

1. het totaal der crediteuren bij de particuliere banken verminderde en daarmee de geldhoeveelheid;
2. de tegenwaarde (resp. tussen-) rekening bij de centrale bank nam toe;
3. het totale bezit aan schatkistpapier van de particuliere banken nam af;
4. het rekening-courant tegoed van het Rijk bij de centrale bank nam af.

De sub 1 en 2 genoemde gevolgen spreken voor zich zelf. In het kader van onze uiteenzetting verdienen in het bijzonder de gevolgen sub 3 en 4 de aandacht. Ter toelichting daarvan zij opgemerkt, dat de banken, ten einde de noodzakelijke overmakingen naar de centrale bank te kunnen verrichten, in eerste instantie terug moesten vallen op haar kastedgoeden. De banken konden zich evenwel een vermindering van haar kasbasis als duurzaam verschijnsel niet veroorloven. Bij gevolg waren zij genoopt tot het inkrimpen van haar activa, hetgeen onder de na-oorlogse omstandigheden grosso modo neer kwam op een vermindering van haar portefeuilles aan schatkistpapier. Voor het Rijk hield de daling van het uitstaande schatkistpapier een vermindering in van zijn tegoed bij de centrale bank.

Het blijkt derhalve, dat — op zichzelf beschouwd — reeds het enkele binnenvloeiën der tegenwaardegelden is gepaard gegaan met het aflossen van een even groot bedrag aan staatsschuld, en dat de kas van het Rijk dienovereenkomstig werd gedraineerd ³⁾.

Deze conclusie is inmiddels onvolledig.

In de eerste plaats is zij uiteraard slechts in grote trekken juist, daar de kassen van de banken geen onveranderlijke grootte zijn en de stortingen door de importeurs niet volledig met giraal geld zullen zijn geschied. De uit hoofde van deze factoren noodzakelijke correctie kan men echter in vergelijking tot de totale omvang der stortingen als van hoogst ondergeschikte betekenis beschouwen.

In de tweede plaats zij er op gewezen, dat zich op grond van de financiering van het *gehele* lopende buitenlandse betalingsverkeer een drainage van het tegoed van het Rijk heeft voorgedaan, die netto veel geringer was dan het bedrag der binnengevloeide tegenwaardegelden. In samenhang met de naar het bankwezen vloeiende exportprovenuen deden zich nl. gevolgen voor, tegengesteld aan de sub 1, 3 en 4 genoemde. Bovendien heeft de financiering van een deel van de totale import per saldo niet geleid tot een achteruitgang van de kaspositie van het Rijk. Dit was bijv. het geval, voor zover het Rijk kon beschikken over buitenlandse leningen. Hier werd de daling van het kastedgoed, tot welke de importfinanciering op zichzelf tendeerde, gecompenseerd doordat de tegenwaarde in guldens der leningen ter beschikking kwam van de Schatkist.

Per saldo heeft het contractieproces van schatkistpapierportefeuilles en kastedgoed van het Rijk in samenhang met de financiering van het buitenlandse betalingsverkeer zich dus slechts voorgedaan met betrekking tot een (belangrijk) deel van het deficit op de lopende rekening van de betalingsbalans.

De besteding van de gelden.

Bezien wij thans nader de omvang van de tegenwaardegelden, die sedert het begin van de Amerikaanse hulpverlening zijn binnengevloeid en de verschillende bestedingen, die aan een deel van deze gelden tot op dit moment zijn gegeven.

Blijkens de bijgaande tabel. I was per ultimo April

¹⁾ Voor enige vroegere beschouwingen nopens het vraagstuk der tegenwaardegelden zij verwezen naar Prof. Dr C. Goedhart — „Local currency” en zijn besteding, in „E.-S.B.” van 23 Maart 1949 en de daarbij aansluitende polemiek met schrijver dezes in „E.-S.B.” van 20 April 1949.

²⁾ Volledigheidshalve zij opgemerkt, dat ons land in de fiscale jaren 1948/49 en 1949/50 behalve rechtstreekse dollarhulp trekingsrechten op Europese landen heeft genoten, waartegenover tot een geringer bedrag trekingsrechten werden verleend. Voorts werd na medio 1950 beschikt over een „initial aid” in de E.B.U. van \$ 30 mln. De netto-tegenwaarde van deze hulp is eveneens geboekt op de speciale rekening.

³⁾ De sub 1, 3 en 4 vermelde gevolgen deden zich — aannemende, dat de particuliere banken haar deviezenvoorraad op peil hielden — ook voor bij importen, die niet uit schenkingen werden gefinancierd. In dit laatste geval bleef echter het gevolg sub 2 achterwege en was voorts sprake van een intoring op de deviezenreserve van de centrale bank.

TABEL 1.

Stortingen en afboekingen van tegenwaardegelden.

(mln gld per ultimo ¹⁾)

	Stortingen	Afboekingen				Totaal	Stand speciale rekening bij De Ned. Bank
		Ten behoeve van Nederl. Staat	Ten behoeve van Amer. Regering (5 pCt aandeel)	Ten behoeve van geschenkingen	Totaal		
Dec. 1948	188	—	0	0	0	188	
Mrt 1949	251	—	—	0	—	250	
Juni 1949	398	—	20	0,1	20	378	
Sept. 1949	622	240	31	0,1	271	351	
Dec. 1949	895	240	45	0,2	285	610	
Mrt 1950	1.111	515	56	0,3	571	540	
Juni 1950	1.461	515	73	0,4	588	873	
Sept. 1950	2.020	573	101	0,4	674	1.346	
Dec. 1950	2.254	823	113	0,4	936	1.318	
Mrt 1951	2.407	898	123	0,5	1.021	1.386	
Juni 1951	2.607	925	133	0,5	1.058	1.549	
Sept. 1951	2.791	926	142	0,5	1.069	1.722	
Dec. 1951	2.862	1.026	143	0,5	1.170	1.692	
Mrt 1952	2.980	1.026	149	0,5	1.176	1.804	
Apr. 1952	2.995	1.817	150	0,5	1.968	1.027	

¹⁾ De tegenwaarde van de door Nederland doorgegeven trekkingsrechten (f 99,5 mln) is in deze tabel buiten beschouwing gelaten.

1952 een bedrag van ca f 3 mrd aan tegenwaardegelden op de speciale rekening gestort en daartegenover in totaal ca f 1.970 mln afgeboekt. Het bedrag der stortingen vertoonde de grootste stijging tijdens de tweede helft van 1950, ondanks het feit, dat over de fiscale jaren 1948/49 en 1949/50 de grootste schenkingen werden ontvangen. In deze vertraagde stortingen weerspiegelt zich de grote achterstand bij de inning der dollarbedragen, die tijdens de beginperiode van de Marshall-hulp is opgetreden.

Bij de afboekingen zijn drie categorieën te onderscheiden.

De eerste categorie heeft betrekking op het zgn. 5 pCt-aandeel, dat door de Amerikaanse Regering kan worden aangewend, in het bijzonder voor het bestrijden van met de hulpverlening verband houdende administratieve uitgaven en voor het aankopen van strategische grondstoffen. Uit hetgeen terzake is gepubliceerd valt af te leiden, dat de trekkingen op het uit dezen hoofde afgeboekte bedrag geruime tijd slechts bescheiden zijn geweest.

De tweede, kwantitatief te verwaarlozen, categorie betreft de afboekingen ten behoeve van geschenkingen. Een van de voorwaarden, die bij het verstrekken van de Amerikaanse hulp werden gesteld was, dat de binnenlandse transportkosten van geschenkingen ten laste van de tegenwaarderekening zouden kunnen worden voldaan.

De derde en veruit belangrijkste categorie bestaat uit de afboekingen ten behoeve van de Nederlandse Staat.

De verschillende doeleinden waarvoor in beginsel tegenwaardegelden ter beschikking van de Nederlandse economie kunnen worden gesteld zijn, tezamen met de reeds genoemde bestedingen, vastgelegd in de bilaterale overeenkomst, die in het voorgaande reeds ter sprake kwam. Deze overeenkomst bepaalt, dat bij de bestedingen rekening wordt gehouden met het belang van het handhaven van de interne financiële stabiliteit en van het stimuleren van productie, internationale handel en nieuwe welvaartsbronnen. Als in dit verband speciaal in aanmerking komende projecten noemt de overeenkomst die, welke deel uitmaken van een veelomvattend programma tot ontwikkeling van de productiecapaciteit van Nederland en andere landen, projecten, waarvan de buitenlandse kosten worden gedekt door Amerikaanse hulp of leningen van de Wereldbank, voorts onderzoeken ter bevordering van de productie van materialen, waaraan een tekort

bestaat, alsmede schuldaflissing bij het bankwezen. Sinds het op de voorgrond treden van de militaire bijstand is verder de besteding van tegenwaardegelden voor militaire doeleinden verplicht gesteld.

Een nadere detaillering van de bestedingen, waaromtrent tot dusverre overeenstemming werd bereikt, geeft tabel 2. De in deze tabel vermelde projecten zijn enerzijds gesplitst in economische en militaire projecten, terwijl anderzijds, gezien de uiteenlopende betekenis voor de binnenlandse monetair ontwikkeling, onderscheid is gemaakt tussen monetair neutrale en monetair niet-neutrale posten.

TABEL 2.

Goedkeuringen van bestedingen en overboekingen van tegenwaardegelden ten behoeve van de Nederlandse Staat. (mln gld)

Goedkeuringen		Overboekingen		
Economische projecten (monetair neutraal)				
Juli 1949	Begrotingsposten 1948	240	Juli 1949 Idem	240
Mrt 1950	Begrotingsposten 1949	275	Mrt 1950 Idem	275
Juli 1950	Begrotingsposten 1949	30,1	Juli 1950 Idem	30,1
Nov. 1950	Begrotingsposten 1950	250	Nov. 1950 Idem	250
Mrt 1952	Schuldaflissing bij Ned. Bank	750	Apr. 1952 Idem	750
		<u>1.545,1</u>		<u>1.545,1</u>

Economische projecten (monetair niet-neutraal)				
Mrt 1950	Zuid-Oost Polder	20	Juli 1950 Idem	28
" 1950	Hotelbouw	7		
" 1950	Bevordering toerisme	0,5		
" 1950	Technische bijstand	0,5		
" 1950	Hoogovens en Breedband	96		
Juni 1950	Biesbosch	2,5		
Aug. 1950	Z.O. Drente	5,1		
Sept. 1950	Rijkswerkplaatsen	3		
Nov. 1950	Opslagruimten veevoeder	6		
" 1950	Electrische weide-afrastering	3		
" 1950	Verbouw kruiden	1,5		
" 1950	Groenvoederdrogerijen	15	Jan. 1951 Projecten Juni t/m Nov. '50	75
" 1950	Agrarische research	6,5		
" 1950	Rundvee-t.b.c.-bestrijding	50		
" 1950	Winning organische meststoffen	10		
Jan. 1951	Borgstellingsfonds v/d landbouw	25		
Apr. 1951	T.b.c.-bestrijding	1,5	Apr. 1950 Projecten Juni '50 t/m Apr. '51	27
" 1951	Rijksinstituut v. Volksgezondheid	1,0		
Juni 1951	Technische bijstand	1	Juni 1951 Idem	1
Sept. 1951	Industrieel garantiefonds	100	Apr. '52 Projecten Juni '50 t/m Apr. '51	16
Mrt 1952	Productiviteitsbevordering	30		
		<u>385,1</u>		<u>147</u>

Militaire projecten (monetair niet-neutraal)				
Oct. 1951	Militaire voertuigen	175	Dec. 1951 Idem	100
" 1951	Andere militaire projecten	55		
Mrt 1952	Bouw mijnevogers	76,3	Apr. 1952 Idem	25
		<u>306,3</u>		<u>125</u>
Totaal-generaal		2.236,5	Totaal-generaal	1.817,1

Ter verduidelijking van dit laatste onderscheid zij opgemerkt, dat onder monetair neutrale bestedingen worden verstaan die, welke niet leiden tot een hoger totaal der overheidsuitgaven dan het aanvankelijk — ongeacht het beschikbaar komen van tegenwaardegelden — vastgestelde begrotingsniveau. In geval van niet-neutrale bestedingen daarentegen wordt het oorspronkelijke uitgavenpeil met het bedrag dezer bestedingen verhoogd.

Het meest sprekende voorbeeld van een neutrale besteding vormt de onlangs ten uitvoer gebrachte schuldaflissing van f 750 mln bij De Nederlandsche Bank. Hierbij werden in de balans van de centrale bank een deel van het speciale schatkistpapier en de boekvordering op de Staat (beide ontstaan in 1947 door de overneming door de Staat van het Rijksmarkentegoed) eenvoudig weggeschraapt tegen een overeenkomstig bedrag van de speciale rekening.

De tweede vorm van neutrale besteding, die in de afgelopen jaren tot het aanzienlijke bedrag van f 795 mln werd toegepast, bestond uit het aanwijzen van bepaalde

begrotingsposten ter financiering uit tegenwaardegeld.

Het karakter van deze laatste bestedingswijze heeft veelvuldig aanleiding gegeven tot misverstand. Soms werd zij verward met de monetair niet-neutrale besteding. Voorts is herhaaldelijk, ook in de Staten-Generaal, de critiek geuit, dat het toepassen van deze bestedingswijze het gebruik van tegenwaardegeld voor schuldaflossing uitsloot en dat het Rijk aldus — naar men meende ten onrechte — de beschikking kreeg over additionele middelen.

Deze critiek is niet gerechtvaardigd. In het voorgaande werd reeds stilgestaan bij de monetaire gevolgen van het binnenvloeden der tegenwaardegeld. Aldaar bleek, dat in de afgelopen jaren een geleidelijke drainage van het tegoed van het Rijk bij de centrale bank is opgetreden gepaard gaande met schuldaflossing, ter grootte van een aanzienlijk deel der lopende betalingsbalanstekorten. In het licht van de omvang van de betalingsbalanstekorten na het in werking treden van de Amerikaanse hulpverlening heeft genoemd proces zich zonder enige twijfel voorgedaan tot een bedrag van ten minste f 795 mln. Dit betekent, dat de overboeking van dit bedrag naar het tegoed van het Rijk per saldo niet heeft geleid tot het ter beschikking stellen van additionele middelen. De critiek, dat door de onderhavige procedure schuldaflossing onmogelijk is gemaakt, houdt voorts geen steek, daar, zoals gezegd, reeds in een eerder stadium schuld werd afgelost.

Naast de monetair neutrale projecten zijn thans monetair niet-neutrale economische projecten goedgekeurd tot een bedrag van f 385 mln. Hierbij kan men het industriële garantiefonds en het borgstellersfonds voor de landbouw nog min of meer als neutrale projecten aanmerken, daar deze slechts aangesproken zullen behoeven te worden in geval van verliezen⁴⁾. Bij de overige projecten in deze categorie zijn de belangrijkste de uitbreiding van de Hoogovens (Breedband-project), de rundvee-t.b.c.-bestrijding en de productiviteitsbevordering.

Zoals tabel 2 doet zien, zijn de bedragen, die uit hoofde van de monetair niet-neutrale economische projecten zijn overgeboekt, belangrijk ten achter gebleven bij de goedgekeurde bedragen. Dit houdt verband met de omstandigheid, dat de uitvoering van de meeste dezer projecten zich uitstrekt over een aantal jaren en in grote trekken de overboeking naar de Schatkist plaatsvindt, naar gelang de bedragen worden verwerkt.

Ten slotte blijkt aan militaire projecten thans te zijn goedgekeurd voor f 306 mln. Ook hier vinden de overboeking geleidelijk plaats.

Beziet men de goedkeuringen als geheel, dan blijkt, dat de monetair neutrale bestedingen verreweg het belangrijkste zijn geweest. Van het totaal der goedkeuringen omvatten zij bijna 70 pCt en exclusief de militaire projecten 80 pCt. De voor de garantiefondsen uitgetrokken middelen, waarvan de besteding zoals gezegd tot op zekere hoogte eveneens als neutraal is te beschouwen, zijn dan nog niet in aanmerking genomen.

Bij de totale overboeking ligt het accent nog sterker bij de neutrale posten. Overigens is dit slechts tijdelijk, daar in de toekomst verdere overboeking in verband met de goedgekeurde niet-neutrale posten zullen volgen.

Voorts blijkt, dat tot begin 1952 in grote trekken de afboeking in toenemende mate bij de stortingen zijn ten achter gebleven. Aldus accumuleerde geleidelijk een zeer omvangrijk bedrag op de speciale rekening. De sterilisatie van dit bedrag heeft een uiterst belangrijke bijdrage geleverd tot het herstel van het monetaire evenwicht en

daarmede van het evenwicht op de betalingsbalans. Daarnaast hebben uiteraard ook de monetair neutrale bestedingen tot dit laatste doel bijgedragen.

Ofschoon de recente schuldaflossing van f 750 mln een krachtige aderlating heeft betekend, is momenteel op de speciale rekening nog steeds het aanzienlijke bedrag van f 1.027 mln aanwezig. Van dit laatste bedrag is ruim f 419 mln op grond van goedgekeurde projecten, waarbij nog geen of slechts gedeeltelijke overboekingen plaatsvonden, als geëmitteerd te beschouwen.

Aspecten van de toekomstige besteding der gelden.

Blijkens het voorgaande zijn de tegenwaardegeld tot dusverre overwegend op monetair neutrale wijze besteed, dat is zodanig, dat de deflatoire invloed, die uitging van het binnenvloeden van deze gelden, werd bestendig.

Men zal er mede dienen te rekenen, dat dit in de toekomst in mindere mate het geval zal zijn. Met name staat het vast, dat een groot deel der tegenwaardegeld, die zullen accumuleren in samenhang met de bijstand, die reeds is verleend en in de komende jaren eventueel nog zal worden verleend in het kader van het Wederzijds Beveiligings Programma, op monetair niet-neutrale wijze zal worden besteed. De „Mutual Security Act” stelt nl. als uitdrukkelijke voorwaarde tot het verlenen van deze nieuwe vorm van hulp, dat de Europese landen die daarvan profiteren, gezamenlijk de tegenwaarde van ten minste \$ 500 mln zullen besteden voor militaire doeleinden.

Ten einde de invloed te kunnen vaststellen, die de toekomstige niet-neutrale besteding van tegenwaardegeld op de Nederlandse economie zal uitoefenen is het wenselijk, te onderscheiden tussen een toestand van niet-volledige bezetting en van volledige bezetting.

In geval van een niet-volledige bezetting van de productieve krachten zal een injectie van koopkracht in het algemeen drieërlei invloed op het economische bestel kunnen uitoefenen; zij kan leiden tot een verhoging van het prijspeil, tot een vergroting binnenlandse bedrijvigheid en tot een achteruitgang van de betalingsbalans.

Bij de Nederlandse economie, die wordt gekenmerkt door een uitzonderlijk hoge relatie tussen het nationale product en het totaal der transacties met het buitenland, is het effect van een vergroting van de koopkracht op het prijspeil in het algemeen gering; het blijft daarom hier verder buiten beschouwing. Daarentegen is de invloed op de betalingsbalans juist relatief groot. Men kan dus vaststellen, dat in het onderhavige geval van „underemployment” een niet-neutrale besteding van tegenwaardegeld een gunstige invloed zal hebben op de werkgelegenheid en een ongunstige invloed op de betalingsbalans. De vraag, hoe deze beide invloeden zich verhouden, is zonder meer niet voor beantwoording vatbaar. In het algemeen zijn hiertoe uitvoerige macro-economische berekeningen noodzakelijk, terwijl voorts uiteraard de rechtstreekse deviezenquote van het te besteden bedrag kan variëren naar gelang men andere projecten kiest. Het zou te ver voeren, hierop nader in te gaan. Wel kan men zonder meer stellen, dat het deviezenverlies uit hoofde van de achteruitgang van de betalingsbalans geringer zal zijn dan het bedrag der Amerikaanse hulp. Het in omloop gebrachte geld zal namelijk ten dele nodig zijn voor het bewerkstelligen der vergroting binnenlandse omzetten; slechts het restant zal zich richten op de aankoop van buitenlandse goederen.

Bij volledige bezetting zal de niet-neutrale besteding vrijwel ten volle een nadelig effect op de betalingsbalans sorteren. Indien geen enkele invloed op het prijspeil zou optreden en er absoluut geen braakliggende productieve krachten zouden zijn (hetgeen in feite natuurlijk nimmer het geval is) zou het effect op de betalingsbalans zelfs 100 pCt zijn. In dit geval zou de Amerikaanse hulp per

⁴⁾ Wel zal van het bestaan van deze fondsen indirect een inflatoire werking kunnen uitgaan, in zoverre zij een uitbreiding bevorderen van de kredietverlening.

saldo geen bijdrage meer leveren tot verbetering van de Nederlandse deviezenpositie. Niettemin zou zij in dit geval, afgezien van de verhoogde militaire inspanning, van essentiële betekenis blijven, namelijk ter overbrugging van het structurele dollartekort.

Het bovenstaande leidt tot de slotsom, dat — mits het Regeringsbeleid er op blijft gericht een ongunstige betalingsontwikkeling uit anderen hoofde te verhinderen — de toekomstige besteding van tegenwaardegelden op niet-neutrale wijze tot op zekere hoogte een gunstige invloed zal kunnen uitoefenen. Zij zal in het algemeen de binnenlandse bedrijvigheid vergroten, terwijl het nadelig effect op de betalingsbalans zal worden overgecompenseerd door de Amerikaanse hulp. Zelfs in het ongunstigste geval zou het nadelige effect op de betalingsbalans de Amerikaanse hulp niet overtreffen.

Men mag aannemen, dat het de voorgaande overwegingen zijn geweest, die de Nederlandse Regering er toe hebben geleid accoord te gaan met de besteding van een bedrag van f 600 mln aan tegenwaardegelden voor militaire doeleinden in een periode van vier jaren.

Zoals reeds bleek, is hiervan thans een bedrag van f 306 mln in wezen geëncmitteerd, dat geleidelijk zal worden besteed.

Anderzijds zou het van monetair standpunt bepaald ongewenst zijn, het aanzienlijke bedrag van de speciale rekening, dat op dit moment nog niet is geëncmitteerd en dat ten volle „oude” tegenwaardegelden vertegenwoordigt, d.w.z. geaccumuleerd onder vigueur van het Economische Herstel Programma, niet-neutraal te besteden. Aldus zou een ontoelaatbare druk op de betalingsbalans optreden, die het moeizaam herstelde totale betalingsbalansenwicht grondig zou verstoren. Het verdient derhalve aanbeveling, dat het onderhavige bedrag alsnog zo veel mogelijk voor het financieren van begrotingsposten, dan wel voor schuldaflossing, wordt aangewend.

¹s-Gravenhage.

M. VAN DER MEL.

NATIONALE NOTITIES

Ontspanning op de kolenmarkt

Men schrijft ons:

Het is nog slechts enkele maanden geleden, dat de kolenvoorziening van West-Europa ernstige zorgen baarde. Uit de toendertijd door de O.E.E.C. uitgebrachte rapporten bleek duidelijk, dat op basis van de geschatte ontwikkeling van verbruik en productie in West-Europa voortgegaan zou moeten worden aanzienlijke hoeveelheden kolen uit Amerika te betrekken om in de behoefte te voorzien.

De houding van de Westeuropese exportlanden was in overeenstemming met dit schaarstebeeld; slechts tegen hoge tot zeer hoge prijzen waren zij bereid contracten af te sluiten, waarbij de afnemer nog weinig zekerheid kreeg met betrekking tot de leveringstermijnen.

Dit beeld is thans volkomen veranderd. De zachte winter, de vroege lente en hier en daar de afgenomen industriële bedrijvigheid, hebben de verbruikers er toe gebracht hun schattingen te herzien en nu is er eer sprake van een kolenteveel dan van een tekort. Hieruit blijkt wel weer, hoe moeilijk het is verantwoorde ramingen op te stellen omtrent het verloop van bepaalde grootheden in de toekomst.

De eerste reactie van West-Europa op deze gewijzigde situatie was uiteraard een beperking van de import van Amerikaanse kolen. In korte tijd moest Amerika enkele honderden voor het kolenvervoer ingelegde Liberty-

schepen uit de vaart nemen en ondanks dat daalde de vracht aanzienlijk.

Rekening houdend met de mogelijkheid van een verdere prijsdaling zijn de afnemers zeer voorzichtig geworden bij hun aankopen, hetgeen in het bijzonder voor de handel grote moeilijkheden brengt.

Wat ons land betreft dient men er echter rekening mee te houden, dat wij nog steeds met een egalisatieprijs voor de kolen werken, zodat een daling op de internationale kolenmarkt niet automatisch hier doorwerkt.

De egalisatieprijs ligt tussen de hoge importprijs en de lage Limburgse. Omtrent de positie van het egalisatiefonds is de outsider weinig bekend. Hij weet alleen, dat het fonds „glad” moet lopen en dat daaruit ook betaald moet worden de bouw van een aantal mijnwerkerswoningen, zulks ter stimulering van de binnenlandse productie. Het is derhalve practisch onmogelijk iets te zeggen omtrent het te verwachten prijsverloop hier te lande. Zeker is alleen, dat een voortgezette daling op de internationale kolenmarkt op den duur ook hier tot uiting moet komen.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Per 1 Augustus werd in twee belangrijke groepen van rentetarieven voor kort crediet een verlaging aangebracht. De Nederlandsche Bank verlaagde haar tarieven (wissel- en promessendisconto, alsmede rente voor voorschotten in rekening courant en beleningen) met $\frac{1}{2}$ pCt. Het Rijk verlaagde de afgiftetarieven voor nieuw schatkistpapier: voor 3 en 6 maandspromessen en 5 jaarsbiljetten met $\frac{1}{8}$ pCt en voor 9 maand- en jaarspromessen en 3 jaarsbiljetten met $\frac{1}{4}$ pCt.

De verlaging van het officieel disconto en de andere tarieven van De Nederlandsche Bank moet hoogstwaarschijnlijk worden gezien in het licht van de politiek, die de laatste jaren door de circulatiebankleiding op bijkans klassieke wijze wordt gevoerd om het disconto al naar gelang van de ontwikkeling der deviezenpositie te verhogen en te verlagen. Of deze discontowijzigingen ook veel effectiviteit bezitten is inmiddels te betwijfelen. De internationale bewegingen van kort kapitaal, die vroeger als reactie op discontoverschillen tussen de landen optraden, zijn thans onmogelijk. In het binnenland vindt het terugvallen van de handelsbanken op de centrale bank normaliter niet plaats. De rentetarieven, die de handelsbanken aan hun cliënten voor bankcrediet berekenen, zijn inderdaad grotendeels gebaseerd op het officieel disconto en gaan dus derhalve thans omlaag. Dat hierdoor de hoeveelheid genomen crediet zal wijzigen is reeds aan zeer grote twijfel onderhevig, laat staan of de betalingsbalans onder de huidige omstandigheden hiervan enigerlei invloed zal ondervinden. Ook de invloed van de verlaging op de geldmarkt in engere zin is vrijwel nihil te achten.

Anders ligt het bij de verlaging van de afgiftetarieven van nieuw schatkistpapier door het Ministerie van Financiën. De disconto's, waartegen verschillende termijnen schatkistpapier op de geldmarkt worden verhandeld, ondergingen vrijwel onmiddellijk een corresponderende daling. De aanleiding voor de toegepaste verlaging, waarbij bovendien — zoals boven vermeld — t.a.v. de verschillende termijnen zekere discriminatie plaatsvond, moet waarschijnlijk worden gezocht in de ruime kaspositie van het Rijk. Inderdaad bedroeg het saldo van het Rijk op 28 Juli jl. bij De Nederlandsche Bank f 700 mln. Bij het beoordelen van het verband tussen de ruime kaspositie van het Rijk en de verlaging van de rente van schatkistpapier moet wel in aanmerking worden genomen, dat wanneer in vorige jaren het tegoed van het Rijk bij de circulatie-

bank zeer groot was, soms afboekingen op de bij de centrale bank ondergebrachte staatsschuld plaatsvonden. Het gehele begrip „ruime kaspositie van het Rijk” is daarom zwevend; door het al dan niet toepassen van dergelijke afboekingen heeft de Staat deze ruimte n.l. zelf gedeeltelijk in eigen hand. Psychologische motieven zullen bij de beslissing het kassaldo op te laten lopen en de afgifteprijzen te verlagen, vermoedelijk een zeer belangrijke rol hebben gespeeld. In elk geval heeft het Ministerie van Financiën door de getroffen maatregel de op 19 Mei jl. ingeslagen weg van „actieve geldmarktpolitiek” (in de zin van het nemen van bepaalde initiatieven t.a.v. wijzigingen in de condities voor de afgifte van nieuw schatkistpapier) voortgezet.

Tarieven van De Nederlandsche Bank.

vanaf:	26 Sept. 1950	17 Apr. 1951	22 Jan. 1952	1 Aug. 1952
Wisseldisconto	3 pCt	4 pCt	3½ pCt	3 pCt
Promessendisconto ...	3½ pCt	4½ pCt	4 pCt	3½ pCt
Rente voorschotten in rekening courant en beleningen (voor anderen dan particulieren)	3½ pCt	4½ pCt	4 pCt	3½ pCt

Afgiftetarieven schatkistpapier Agent Ministerie van Financiën.

vanaf:	23 Juni 1947	19 Mei 1952	1 Aug. 1952
3 maands promessen	¾ pCt	¾ pCt	¾ pCt
6 maands promessen	1 pCt	¾ pCt	¾ pCt
9 maands promessen	1¼ pCt	1 pCt	¾ pCt
12 maands promessen	1½ pCt	1¼ pCt	1 pCt
3 jaars biljetten	2 pCt	2 pCt	1¾ pCt
5 jaars biljetten	2½ pCt	2½ pCt	2½ pCt

De kapitaalmarkt.

Het koersniveau op de aandelenmarkt vertoonde gedurende de verslagweek, zoals uit onderstaande indexcijfers blijkt, per saldo weinig verandering. Verdere grote buitenlandse aankopen op de Nederlandse aandelenmarkt blijven vooralsnog achterwege en derhalve is van een toevoer van nieuw kapitaal, die koersstimulerend kan werken, momenteel weinig te bespeuren.

De stemming op de obligatiemarkt is de laatste tijd verbeterd. De indruk bestaat, dat indien het rentegamma thans zou worden losgelaten, de rentevoet wel eens zou kunnen dalen in plaats van stijgen. De discontoverlaging en de verlaging van de schatkistpapierrente vormen factoren, die langs psychologische weg een daling van de lange rentevoet kunnen bevorderen. De nieuwste variant van gemeentebondobligaties wordt gevormd door 3½ pCt zesjarige obligaties. Een emissie van f 1 mln van dit type door de Gemeente Raamsdonk werd sterk overtekend; voorts werd nog de uitgifte van f 2 mln Alphen en f 1¼ mln Krimpen a/d IJssel van dergelijke zesjarige leningen aangekondigd.

Aand. indexcijfers.	25 Juli 1952	1 Aug. 1952
Algemeen	136,6	136,0
Industrie	190,2	190,9
Scheepvaart	158,7	154,1
Banken	119,7	119,0
Indon. aand.	44,4	44,8

Aandelen.		
A.K.U.	138%	137%
Philips	156½	154
Unilever	172¼	175½
H.A.L.	157½	151
Amsterd. Rubber	79	80½
H.V.A.	95	94
Kon. Petroleum	327¼	320%

Staatsfondsen.

2½ pCt N.W.S.	73½/16	73½/16
3-3½ pCt 1947	89½/16	89½/16
3 pCt Invest. cert.	93	92%
3½ pCt 1951	95	96
3 pCt Dollarlening	94½/16	95¼

Diverse obligaties.

3½ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	93%	95%
3½ pCt Bataafsche Petr.	96½/16	96%
3½ pCt Philips 1948	94%	94%
3¼ pCt Westl. Hyp. Bank	88½	89

J. C. BREZET.

STATISTIEKEN

OFFICIËLE WISSELKOERSEN VAN DE NEDERLANDSCHE BANK Van 31 Juli 1952 af.

Plaats	Per	Schriftelijk en t.t.	
		Aankoop	Verkoop
Brussel	100 B.fr.	7,59	7,61
Frankfort a/Main	100 D.M.	90,39	90,57
Kopenhagen	100 D.Kr.	54,86	55,16
Lissabon	100 Escud.	13,15	13,28
Londen	1 £	10,56	10,72
Montreal (t.t.)	1 Can. \$	3,91½	3,94½
Montreal (luchtpost)	1 Can. \$	3,92	3,94½
Montreal (zeepost)	1 Can. \$	3,91½	3,94½
New York (t.t.)	1 U.S. \$	3,79½	3,80½
New York (luchtpost)	1 U.S. \$	3,79	3,80½
New York (zeepost)	1 U.S. \$	3,78½	3,80½
Oslo	100 N.Kr.	53,05	53,33
Parijs	100 Fr.fr.	1,077	1,095
Praag	100 Kes	7,58	7,62
Stockholm	100 Z.Kr.	73,25	73,66
Zürich	100 Z.fr.	86,71	87,09

RECENTE ECONOMISCHE PUBLICATIES

- Welvaartsplan* van het Nederlands Verbond van Vakverenigingen. De Arbeiderspers, 508 blz., f 7,90.
- Van oeconomische tak tot Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel 1777-1952*, door Mr J. Bierens de Haan, H. D. Tjeenk Willink & Zoon N.V. 1952, 204 blz., f 6,50.
- Coördinatie van heffingen sociale verzekering en belastingen naar het loon*, Rapport van de Commissie, ingesteld door de Ministers van Financiën en van Sociale Zaken en Volksgezondheid, Staatsdrukkerij en Uitgeverijbedrijf, 103 blz., f 3,50.
- Gezond geld*. Een harde gulden is de weg naar vrijheid voor een ieder, door Mr W. Wentholt. Buijten & Schipperheijn, Amsterdam 1952, 144 blz., f 3,90.
- De functie van de ondernemer in het huidige tijdsbestek*. Handelingen van de Tweede Landdag voor Economen, gehouden op 8 Maart 1952. Prae-adviezen van: Prof. Dr J. F. Haccoû, Prof. Dr J. F. ten Doeschate en Drs A. C. J. Rottier. Discussieleider: Prof. H. W. Lambers. Ingenaaid f 3,60. (Voor leden van de Kring van Amsterdamse Economen, de Tilburgse Academische Economische Kring en de Hoogeschoolraad van de Nederlandsche Economische Hoogeschool te Rotterdam, een gereduceerde prijs van ingenaaid f 2,70).
- Onder Liefstijn's bewind*. Het financieel-economisch beleid na de oorlog, door Drs A. A. van Ameringen, H. J. Hofstra, Drs G. M. Nederhorst, Prof. Dr J. Tinbergen en Drs J. M. den Uyl. N.V. De Arbeiderspers, Amsterdam 1952, 64 blz., f 1,20.

Statistische conjunctuurdocumentatie. Openbare les bij de aanvaarding van het ambt van lector in de Statistiek aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool te Rotterdam op 2 April 1952, door L. H. Klaassen. De Erven F. Bohn N.V. Haarlem, 16 blz., f 1.

Arbeidsovereenkomstenrecht, door Mr C. W. L. van der Grinten, N. Samson N.V. 1952, 145 blz., vierde druk, f 6,25.

Statistisch Zakboek 1951-1952, uitgegeven door Centraal Bureau voor de Statistiek, W. de Haan N.V. 1952, 144 blz., f 4,50.

Het moderne geldwezen, door Drs S. Korteweg en Dr F. A. G. Keesing. N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, Amsterdam 1952, vierde, herziene en aangevulde druk, 481 blz., f 14,50.

Enige beschouwingen over de Europese Betalings Unie, door Prof. S. Posthuma. (Overdruk uit De Economist van April 1952), Erven F. Bohn, Haarlem, 32 blz., f 1,20.

Advies inzake nadere wettelijke voorzieningen ten behoeve van grote gezinnen. Publicaties van de Sociaal-Economische Raad, 1952, no 1, 70 blz., f 1,25.

Conjunctuurtheorie en conjunctuurpolitiek; de huidige ontwikkeling der conjunctuurtheorie en de crisis der conjunctuurpolitiek, door Prof. Dr H. J. Witteveen, Erven F. Bohn N.V. 1952, 83 blz., f 4,50.

Het concentratieverschijnsel in het binnenlandse vervoerwezen. Een inleidende studie. Proefschrift van J. P. B. Tissot van Patot. Verkrijgbaar bij de schrijver, Stationsweg 32, Maarssen.

American capitalism, the concept of countervailing power, door John Kenneth Galbraith, Houghton Mifflin Company 1952, 217 blz., f 13,50.

Jeremy' Bentham's Economic Writings, critical edition based on his printed works and unprinted manuscripts, volume I, door W. Stark, Allen & Unwin Ltd 1952, 412 blz., f 18,90.

The development of economic thought, door Philip Charles Newman, Prentice-Hall, Inc. 1952, 456 blz., f 29,25.

The consequences of the introduction of unemployment insurance, door G. van Duyn, Staatsdrukkerij en Uitgeverijbedrijf 1952, 32 blz., f 1,00.

The economic blockade, volume I, history of the Second World War, door W. N. Medlicott, His Majesty's Stationery Office and Longmans, Green & Co, 1952, 732 blz., f 22,05.

South Africa today, door Alan Paton, Public Affairs Pamphlet No 175, 1951, 32 blz., f 1,20.

European economic co-operation, a third survey prepared by the Organisation for European Economic Co-operation for the Council of Europe, Paris, May 1952, 72 blz., f 3,55.

A survey of economic education, door C. W. McKee and H. G. Moulton, The Brookings Institution 1951, 63 blz., f 2,35.

Economic anthropology, a study in comparative economics, originally published in 1940 as: The economic life of primitive peoples, door Melville J. Herskovits, Alfred A. Knopf 1952, 547 blz., f 33,00.

National income and expenditure, door J. E. Meade and Richard Stone, Bowes & Bowes 1952, third revised edition, 48 blz., f 2,10.

Introduction to economic history 1750-1950, door G. D. H. Cole, Mac Millan & Co-Ltd., 1952, 232 blz., f 6,70.

Grundzüge der Bilanzierung, Dritte verbesserte und ergänzte Auflage, - door Dr Hermann Götz, Fachverlag Schiele & Schön, 1952, 170 blz., f 8,15.

Industriekalkulation, door Dr Ir R. M. Lehmann, Vierte, erweiterte Auflage, Poeschel Verlag, 1951, 334 blz., f 20,85.

Kostenrechnung und Preiskalkulation, Lehr- und Handbuch für Studium und Praxis, door Dr Emil Gsell und Dr Ernst Bossard, Zweite Auflage, Verlag des Schweizerischen Kaufmännischen Vereins, 1948, 214 blz., f 17,00.

N.V. BELEGGING MAATSCHAPPIJ VOOR SOCIALE FONDSEN

Het tussentijds verslag over de periode 1 Februari—1 Juli 1952 wordt op aanvraag toegezonden.

De Directie:

N.V. Hollandse Belegging en Beheer Maatschappij, Keizersgracht 706, Amsterdam-C.,
Telefoon: 35173, 35634, 33454, 36592.

S MIT SLIKKERVEER

DYNAMOS MOTOREN INSTALLATIES

DIVERSEN

CITROËN 11 SPORT, 1949
In prima staat. P. Zuiker te
Nibbixwoud. Tel. K 2297-271.

Adverteer
regelmatig

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.)
Telefoon Redactie en Administratie 38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam

Redactie-adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde Economie
14, Universiteitstraat, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland en de Uniegebieden en
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26,—, overige landen f 28,— per jaar.
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per
ultimo van het kalenderjaar.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk
Rotterdam (W.).

ADVERTENTIES.

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma H. A. M.
Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 6). Advertentie-
tarief f 0,43 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures”
en „Beschikbare krachten” f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie
behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te
weigeren.

Losse nummers 75 cts.